

hrvatistika – studentski jezikoslovni časopis

Izdavač:

Filozofski fakultet Osijek
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Za izdavača:

prof. dr. sc. Ana Pintarić

Naklada:

300 primjeraka

Glavna i odgovorna urednica:

Vanja Miškić

Zamjenica urednice:

Andrijana Štroliga

Uredništvo:

Katarina Filipović, Kristina Golubić, Vanja Miškić, Jelena Ribarić, Marija Šag, Andrijana Štroliga

Grafička priprema:

Korektura:

Jelena Ribarić

Tisak:

tiskara Grafoart, Osijek

Adresa uredništva:

Filozofski fakultet, Lorenza Jägera 9, 31000 Osijek; tel. 211-400, vanjamiskic@yahoo.com

hrvatistika – god. II., br. II., Osijek, 2008.

KAZALO

- Uvodna riječ (*Vanja Miškić*)
A što s prema? (*Jelena Ribarić*)
O sklonidbi složenih kratica ili sklanjaju li se složene kratice (*Jelena Ribarić*)
Jezični telefon Matice hrvatske (*Kristina Golubić*)
Jezikov natječaj za najbolju hrvatsku novu riječ (*Jelena Ribarić*)
Jezični savjeti (*Katarina Filipović*)
O izvanjezičnim utjecajima na jezik sa Stjepanom Babićem (*Jelena Ribarić*)
O jeziku i pravopisu sa Sandom Ham (*Jelena Ribarić*)
Gramatika Matije Antuna Relkovića (*Katarina Filipović*)
Jonkeov *Književni jezik u teoriji i praksi* (*Marija Šag*)
Riječi u svezama (*Vanja Miškić*)
Iz jezične prošlosti i sadašnjosti Vlaste Rišner (*Andrijana Štroliga*)
Sjećanje na Stjepka Težaka (*Andrijana Štroliga*)
390 godina od smrti Fausta Vrančića (*Vanja Miškić*)
Povodom 190. godišnjice smrti Joakima Stullija (*Katarina Filipović*)
170 godina od objavljivanja Kristijanovićeve gramatike (*Jelena Ribarić*)

UVODNA RIJEČ

Pred vama je drugi broj studentskoga jezikoslovnog časopisa *Hrvatistika*. Drugi je broj počela uređivati kolegica Jelena Ribarić, ali je ona u međuvremenu diplomirala kao i većina autora tekstova, na čemu im čestitamo, pa je uređenje časopisa trebalo prepusiti nekome drugom. Jelena Ribarić odradila je velik posao za časopis, prikupila je tekstove i obradila ih skupa s ocjenjivačima.

Za ovaj su broj sasvim slučajno pisale samo studentice hrvatistike. Tekstovima je manji od prvoga broja, ali su članci jednako zanimljivi i kvalitetni. Donosimo dva posebice zanimljiva intervjua, jedan sa Stjepanom Babićem, jednim od najpoznatijih suvremenih hrvatskih jezikoslovaca i jedan sa Sandom Ham, glavnom urednicom časopisa *Jezik* i borkinjom protiv rashrvaćivanja hrvatskoga jezika. Osim tih dvaju intervjua, donosimo i preglede nekoliko novijih izdanja jezikoslovnih djela, istraživačke radove naših autorica.

Kao i u izdavanju prvoga broja časopisa i u izdavanju ovoga broja pomogli su nam naši profesori Sanda Ham, Ljiljana Kolenić i Vlasta Rišner te dekanica Ana Pintarić na čemu smo ih zahvalni. Zahvaljujemo Filozofskom fakultetu kao izdavaču te sponzorima, Gradskom poglavarstvu grada Osijeka i Hypo Group Alpe Adriji.

Vanja Miškić

Stručnjaci se često susreću s problemom uz koji padež smjestiti prijedlog *prema*. U školskim se udžbenicima prijedlog *prema* smješta uz lokativ, no gramatičari i jezični savjetodavci imaju i drugačija gledišta o predlaganju toga prijedloga. Tako u gramatikama i jezičnim savjetnicima možemo prijedlog *prema* pronaći među prijedlozima koji se predlažu isključivo riječima u dativu, isključivo riječima u lokativu, ali i među prijedlozima koji mogu stajati i uz dativ i uz lokativ. Davno se slagao i s genitivom. Izjednačenost dativa i lokativa po obliku nastavka, razlika je samo po naglasku nekih imenica u jednini, dodatno mrsi situaciju.

O nedoumicama oko prijedloga *prema* već je 1984. godine pisao Dragutin Raguž u Jeziku¹. Iscrpno je i detaljno popisao shvaćanja starih gramatičara vezanih uz naš padežni sustav, odnosno broj padežnih oblika koji su poznavali i razlikovali te pitanje razlikovanja dativa od lokativa.

«Lokativ se kao zaseban padež dakle, različit od dativa, i kad je istovjetan oblikom s njim, javlja od V. Karadžića dalje preko Daničića i Maretića sve do danas.»²

Stari su gramatičari oblikom razlikovali dativ i lokativ pa tako Appendini, Della Bella, Voltiggi, Babukić, Mažuranić i Veber Tkalčević prijedlog *prema* svrstavaju uz dativ³.

Maretić, ugledajući se na srpskog gramatičara Đuru Daničića, izjednačuje oblike dativa i lokativa te doprinosi nedoumici oko svrstavanja prijedloga *prema*: svrstava ga i uz genitiv, ali i uz dativ i uz lokativ, zaključujući (po uzoru na Daničića) kako *prema* stoji s lokativom zbog naglasne razlike oblika dativa i lokativa. No teško je razlikovati i prema naglasku.

«Jer i inače je malo riječi u kojima se dativ i lokativ razlikuju, a naći još takvih potvrda s prijedlogom prema, naime takvih razlika, praktično je teško moguće. Jer u onim riječima gdje se još to i teorijski razlikuje praktično dolazi do uopćavanja jednoga ili drugoga naglasaka, ovisno o učestalosti dativnoga ili lokativnoga oblika uopće. To nije samo slučaj s konstrukcijama s prijedlogom prema nego i s drugima.»⁴

M. Stevanović, T. Batistić i M. Ivić dativ su i lokativ, a prema tomu i pripadnost prijedloga *prema*, neopravdano i nesigurno pokušali razlikovati na osnovi značenja⁵. Tako su Srbi pokušali normirati suprotno od Hrvata i nametnuti nam (Hrvatima!) *prema* uz lokativ. U hrvatskome je jeziku do Karadžića i Daničića *prema* dolazilo uz dativ, isto kao i *protiv*, *naprotiv*, *nasuprot*, *usuprot*, *unatoč*⁶. Pobjedom hrvatskih vukovaca izvršeno je raslojavanje

¹ Dragutin Raguž, *S kojim se padežom slaže prijedlog prema?*, Jezik, god. 31., br. 4, Zagreb, 1984., str. 97.-107.

² Isto, str. 98.

³ Iscrpnije u: Isto.

⁴ Isto, str. 103.

⁵ Iscrpnije u: Isto, str. 100.-101.

⁶ Iscrpnije u: Sanda Ham, *Prijedložni padežni izraz prema + dativ*, u: *Jezik zagrebačke filološke škole*, Matica hrvatska, Osijek, 1998., str. 35.-39.

(prema Karadžiću i Daničiću, dakle, prema dijalektu, a ne hrvatskomu književnom jeziku) prijedloga *prema* uz dativ, a ostalih navedenih uz genitiv. Pišući u doba kada je naš jezik nazivan hrvatsko-srpskim jezikom (1984.) Raguž to nije smio otvoreno reći. Stoga kaže:

«Prijedlog *prema* kao da je jednim dijelom pošao slijedeći prijedlog *po* na putu u lokativ, barem u sličnim konstrukcijama kao: *prema / po* tome može se zaključiti, *prema / po* njegovu mišljenju, *prema / po* članu *tom i tom i sl.*, a drugim dijelom, čemu ima traga do danas u dijalektima, a i u književnosti do najnovijih dana, što potvrđuju i rječnici (npr. Broz-Ivekovićev, *Rečnik MS*) u genitiv, skupa s ostalim dativnim prijedlozima.»⁷

Za učvršćivanje prijedloga *prema* uz lokativ Raguž zaslužnima drži lektore. Kaže:

«Iako smo rekli da ne možemo tvrditi što je dativ, a što lokativ, gore smo spominjali lokativ s prijedlogom *prema*. Naime to su najvjerojatnije lokativi, ako su zamjenjivi s *po*, što ne mora biti točno ako naglasak drugačije potvrdi. Jednako tako će sigurno biti dativi one konstrukcije u kojima je *prema* zamjenjivo prijedlogom *k(a)*, a *prema* onome što smo govorili o težnji dativnih prijedloga, bili bi dativi i konstrukcije gdje je *prema* zamjenjiv s prijedlozima *spram(a)*, *naspram(a)*, ili s druge strane u istoznačnim konstrukcijama u kojima je u dijalektima uz *prema* genitiv.»⁸

Raguž stoga (zbog izvanjezičnih, političkih čimbenika!) u završnici rada ne nudi konkretan odgovor na pitanje koje je postavio u naslovu (S kojim se padežom slaže prijedlog *prema*?), već upućuje na traženje primjera koji svjedoče o pripadnosti prijedloga određenomu padežu. Kao jedinu očitost naglašava kako *prema* nikako ne pripada samo lokativu.

Kakvo je stanje danas? Pokušat ću dati pregled stanja u suvremenim hrvatskim gramatikama i jezičnim savjetnicima te u školskim udžbenicima hrvatskoga jezika.

Dragutin Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* ne osporava izneseno u spomenutomu radu iz 1984. godine. U tabličnome pregledu (*Tablica prijedloga*⁹) donosi podatak kako je *prema* prijedlog koji dolazi s više padeža, s dativom i s lokativom.

«Prijedlog *prema* samo je djelomično dativni, jer pripada i lokativu, uz neke nesigurne slučajeve je li riječ o dativu ili lokativu.¹⁰ Rekli smo već prije da se samim padežnim oblikom dativ ne razlikuje od lokativa, a da im je jedina razlika vidljiva samo u naglasku vrlo maloga broja imenica.»¹¹

«Dativ je padež s nekoliko prijedloga koji teže genitivu (***nasuprot, unatoč, usprkos, nadomak***) i s dva (***prema i ka***) koji znače samo usmjerenost prema cilju, što izražava i sam padežni oblik dativa bez prijedloga. Zato se najčešće mogu posve izostaviti (***k***) bez posljedica po razumijevanje i prihvatljivost konstrukcije, a ***prema*** ili zamijeniti sa srodnim prijedlozima - ***spram, naspram***, koji idu s genitivom, ili razumjeti kao lokativna konstrukcija. Tako dativ u odnosu na lokativ, koji je moguć samo s

⁷ Dragutin Raguž, *S kojim se padežom slaže prijedlog prema?*, Jezik, god. 31., br. 4, Zagreb, 1984., str. 106.

⁸ Isto

⁹ Dragutin Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb, 1997.

¹⁰ Isto, str. 137.

¹¹ Isto

prijedlozima, postaje sve jače, u nedostatku drugih bitnih obilježja, padež bez prijedloga – ne još do kraja, ali tome teži.»¹²

«Prijedlog prema (rijetko i zastarjelo i prama) slaže se s dativom i s lokativom.

*Kako su lokativni i dativni oblici isti, teško je uvijek točno znati kad je **prema** uz dativ, a kada uz lokativ, odnosno kad je padežni oblik uz **prema** dativ, a kada lokativ. Dativni je svakako kad znači smjer ili okrenutost prema nečemu (tj. kad je zamjenjiv s **k**):*

Trči prema nama. – Ide prema središtu grada. – Ljudi putuju prema jugu / Jadranskome moru. – Kuća je okrenuta prema ulici. – Idu prema nama.

*Takav se smjer označava češće konstrukcijom **u pravcu**; npr.: u pravcu sela / središta grada i sl.*

*Dativ će biti s prijedlogom **prema** i u sljedećim primjerima:*

ljubav prema bližnjemu / prema roditeljima / prema domovini; dobra prema nama;

poštovanje prema starijima; Prema njima se ponašao dobro.

tj. kad se pokazuje usmjerenost, okrenutost prema nečemu.»¹³

Raguž navodi kako je od pet nesamostalnih padeža jedini lokativ uvijek s prijedlozima. Od toga su neki zajednički s akuzativom (na, o, po, u), a prema s dativom¹⁴.

«Prijedlog prema s lokativom (usp. s dativom) znači:

- *položaj na suprotnoj strani (vrlo rijetko): Sjedi prema meni na kamenu.*
- *usporedbu: Što je on prema tebi? – hrvatski jezik prema slovenskomu*
- *okolnost (s obzirom na...): živjeti prema mogućnostima, raditi prema potrebama*
- *kriterij: svakome prema zaslugama / prema radu; osuđen prema zakonu...; prema tome, on je...*

Napomena: Tu je prijedlog prema zamjenjiv s prijedlogom po.»¹⁵

Stjepko Težak i Stjepan Babić u *Gramatici hrvatskoga jezika*¹⁶ prijedlog *prema* svrstavaju isključivo uz lokativ. Za lokativ kažu kako je isključivo padež mjesta i ovisi o prijedlozima, a za dativ da je padež namjene i cilja.

Akademijin *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*¹⁷ o *prema* govori kao o prijedlogu koji se slaže s dvama padežima, s dativom i s lokativom.

Institutova *Hrvatska gramatika*¹⁸ *prema* ubraja, uz *pri*, među prijedloge koji se slažu isključivo s jednim padežom i to s lokativom.

Sanda Ham u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* navodi kako lokativ kao prijedložni izraz uvijek dolazi s jednim od ovih prijedloga: *u, na, o, po, pri*. Govoreći o dativu kaže kako

¹² Isto, str. 137.-138.

¹³ Isto, str. 138.

¹⁴ Isto, str. 147.

¹⁵ Isto, str. 151.-152.

¹⁶ Stjepko Težak, Stjepan Babić, *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, 15. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 162.

¹⁷ Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Milan Muguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1991.

¹⁸ Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta – Zagreb, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

može biti sam ili s prijedlozima *k, prema, nasuprot, unatoč, usprkos*.¹⁹ *Prema* svrstava isključivo uz dativ.

Josip Silić i Ivo Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*²⁰ *prema* svrstavaju uz dativ, zajedno s *k(a), protivno, razmjerno, sukladno, zahvaljujući*. Uz lokativ svrstavaju *pri, u ovisnosti o te sudeći po*. Za ostale prijedloge koji dolaze s lokativom kažu da se slažu i s kojim od drugih padeža.

PREMA u gramatikama		
	Dativ	Lokativ
Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak, <i>Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku</i>	+	+
Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, <i>Hrvatska gramatika</i>		+
Sanda Ham, <i>Školska gramatika hrvatskoga jezika</i>	+	
Dragutin Raguž, <i>Praktična hrvatska gramatika</i>	+	+
Josip Silić, Ivo Pranjković, <i>Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta</i>	+	
Stjepko Težak, Stjepan Babić, <i>Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje</i>		+

*Jezični savjetnik s gramatikom*²¹ *prema* svrstava među prijedloge s jednim padežom, i to, zajedno s prijedlogom *pri*, lokativom.

Hrvatski jezični savjetnik za prijedlog *prema* kaže da ide s dativom i s lokativom.

«1. *Prijedlog prema* upotrebljava se s dativom da bi označio ovisnost o komu / čemu: *Prema autoru knjige* ovo je tek uvod u ozbiljniju raspravu; *Prema posljednjim informacijama* nekoliko je ljudi ranjeno. U toj službi može se zamijeniti prijedlogom *po*: *po autoru knjige, po posljednjim informacijama*.

2. *Prijedlog prema* može izricati i razmjer: *Što je jedan trenutak sreće prema ovome nesretnom životu? O prijedlogu prema* u sintagmi imati stav o čemu v. o 5, o zamjeni prijedloga *k* prijedlogom *prema* ispred riječi koje počinju sa *k, g, h* v. *k(a)* 1, o odnosu prijedloga *po* i *prema* v. *po* 3, o odnosu prijedloga *na* i *prema* v. *na* 11.»²²

¹⁹ Sanda Ham, *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 36.

²⁰ Josip Silić, Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 243.

²¹ Slavko (ur.) Pavešić, *Jezični savjetnik s gramatikom*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 386.

²² Eugenija Barić i dr., *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine, Zagreb, 1999., str. 191.

PREMA u jezičnim savjetnicima		
	Dativ	Lokativ
Eugenija Barić i dr., <i>Hrvatski jezični savjetnik</i>	+	+
Slavko Pavešić (ur.), <i>Jezični savjetnik s gramatikom</i>		+

Osnovnoškolski i srednjoškolski udžbenici koji su trenutno u uporabi sasvim jasno *prema* svrstavaju među prijedloge koji dolaze isključivo s lokativom.

*Hrvatska jezična škrinjica 5, udžbenik za hrvatski jezik u petom razredu osnovne škole*²³ zajedno obrađuje padeže dativ i lokativ. Ističući kako dativ najčešće znači namjenu i cilj, a lokativ najčešće mjesto, prijedlog *prema* smješta uz lokativ.

U udžbeniku *Hrvatski jezik 5*²⁴, autora Zorice Lugarić i Nebojše Kohanovića, također se u jednoj, zajedničkoj nastavnoj jedinici obrađuju dativ i lokativ. Autori navode kako dativ i lokativ mogu imati i druga značenja pa tako dativ može značiti i predmet radnje, mjesto radnje i cilj kretanja, a lokativ i vrijeme radnje, predmet radnje te način radnje. Prijedlog *prema* svrstavaju isključivo uz lokativ.

Prilagođen nastavnom planu i programu prema HNOS-u za školsku godinu 2007./2008. udžbenik *Riječi hrvatske 5*²⁵ prijedlog *prema* ubraja među prijedloge koji dolaze isključivo s lokativom. Za lokativ kaže da znači mjesto, a dativ primatelja, namjenu i cilj kretanja.

Gimnazijski srednjoškolski udžbenik *Hrvatski jezik 2*²⁶, autora Josipa Silića, prijedlog *prema* stavlja uz lokativ. Kaže kako prijedlozi s lokativom znače mjesto.

Dragica Dujmović – Markusi, autorica udžbenika hrvatskoga jezika za drugi razred gimnazije *Fon – Fon 2*²⁷, prijedlog *prema* stavlja isključivo uz lokativ. Kaže kako prijedlozi s lokativom znače mjesto, vrijeme, način i dr.²⁸

PREMA u školskim udžbenicima		
	Dativ	Lokativ
Valentina Kamber, Lidija Sykora – Nagy, <i>Hrvatska jezična škrinjica 5, udžbenik za hrvatski jezik u petom razredu osnovne škole</i>		+

²³ Valentina Kamber, Lidija Sykora – Nagy, *Hrvatska jezična škrinjica 5, udžbenik za hrvatski jezik u petom razredu osnovne škole*, Školske novine, prvo izdanje, Zagreb, 2006. Udžbenik je izdan u prvome izdanju 2006. godine, autorica Valentine Kamber i Lidije Sykora – Nagy, recenzentica Anite Šojat i Gordane Lovrenčić – Rojc, s odobrenjem Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske od 31. ožujka 2006. godine.

²⁴ Zorica Lugarić, Nebojša Kohanović, *Hrvatski jezik 5, udžbenik za peti razred osnovne škole*, Profil, Zagreb, 2000. Udžbenik su recenzirali Zrinka Jelaska, Karol Visinko i Marcela Boban, a za uporabu ga je odobrilo Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske rješenjem od 10. svibnja 2000. godine.

²⁵ Zorica Lugarić, Gordana Lovrenčić – Rojc, *Riječi hrvatske 5, udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*, prvo izdanje, Profil, Zagreb, 2007. Recenzenti su udžbenika Mijo Lončarić i Michaela Jamnicky, a odobrilo ga je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske u ožujku 2007. godine.

²⁶ Josip Silić, *Hrvatski jezik 2, udžbenik za II. razred gimnazije*, šesto izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2003. Recenzenti su udžbenika Mile Mamić, Stjepko Težak, Ivica Boban i Vanja Kolarović, a Ministarstvo ga je za uporabu odobrilo rješenjem od 1. listopada 1997. godine.

²⁷ Dragica Dujmović – Markusi, *Fon – Fon 2, udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred gimnazije*, četvrto izdanje, Profil, Zagreb, 2006. Recenzenti su udžbenika Dario Budimir i Majda Bekić – Vežović. Ministarstvo prosvjete i športa odobrilo je uporabu ovoga udžbenika u gimnazijama rješenjem od 12. svibnja 2003. godine.

²⁸ Isto, str. 111.

<i>razredu osnovne škole</i>		
Zorica Lugarić, Nebojša Kohanović, <i>Hrvatski jezik 5, udžbenik za peti razred osnovne škole</i>		+
Zorica Lugarić, Gordana Lovrenčić – Rojc, <i>Riječi hrvatske 5, udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole</i>		+
Josip Silić, <i>Hrvatski jezik 2, udžbenik za II. razred gimnazije</i>		+
Dragica Dujmović – Markusi, <i>Fon – Fon 2, udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred gimnazije</i>		+

Hrvatski osnovnoškolci i srednjoškolci u svojim učeničkim klupama o prijedlogu *prema* uče iz navedenih udžbenika. I dok svi udžbenici imaju odobrenje za uporabu izdano od Ministarstva, stanje s prijedlogom *prema* u njima se ne podudara sa stanjem u suvremenim gramatikama i jezičnim savjetnicima.

U suvremenome hrvatskom književnom jeziku lokativ je padež koji ne može bez prijedloga. Činjenica je to s kojom se slažu sve suvremene hrvatske gramatike, jezični savjetnici i školski udžbenici. Dativ, iako može doći bez prijedloga, dolazi i s prijedlozima, a *prema* je jedan od njih.

Prijedlog *prema* u suvremenome hrvatskom književnom jeziku prestaje biti vezan isključivo uz značenje mjesta, uz lokativ, te prelazi u dativne prijedloge, odnosno značenje smjera postaje dominantnije. Jasno je to i zavirimo li u rječnička objašnjenja značenja prijedloga *prema* u kojima se značenje smjera redovito stavlja na prvo mjesto, redovito ispred značenja mjesta:

prema prij 1. određuje smjer kretanja, gledanja, stajanja; k: *jedan ~ drugomu; ide ~ meni; gleda ~ kući; kuća gleda ~ moru* 2. izriče ovisnost glagolske radnje o imenici pred kojom stoji; po: *raditi ~ uputama, ~ potrebi, govoriti ~ Kristovu nauku* 3. označuje odnos: *ljubav ~ djeci, obzir ~ starijima, ~ njemu si nevinasce* 4. određuje omjer: *tri ~ jedan*²⁹

prema prijedlog izriče 1. radnju u smjeru koga ili čega [*~ kući*] **sin.**³⁰ naprema, spram 2. mjesto, položaj nasuprot kome ili čemu [*stajali su jedan ~ drugome*] **sin.** naprema, spram 3. temelj, osnovu, izvor [*odrediti ~ obliku; ~ učenju Freuda*] **sin.** naprema, spram 4. upravljenost osjećaja [*ljubav ~ djeci*] **sin.** naprema, spram 5. omjer [*dva ~ dva*] **sin.** naprema, spram 6. usporedbu [*on je ~ njemu pravi majstor*] **sin.** naprema, spram, **sin. i.**³¹ u odnosu na³²

prema prij. izriče 1. radnju u smjeru koga ili čega [*~ kući*] 2. mjesto, položaj nasuprot

²⁹ Jure Šonje (ur.), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 940.

³⁰ Kratica za «sinonim».

³¹ Kratica za «sinonimski izraz».

³² Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Europapress holding i Novi Liber, Zagreb, 2007., str. 417.

kome ili čemu [*stajali su jedan ~ drugome*] 3. temelj, osnovu, izvor [*odrediti ~ obliku; ~ učenju Freuda*] 4. upravljenost osjećaja [*ljubav ~ djeci*] 5. omjer [*dva ~ dva*] 6. usporedbu; u odnosu na [*on je ~ njemu pravi majstor*] 7. podudarnost, slaganje [*~ svecu i molitva; ~ tome* (veže smisao prethodnog teksta zaključkom koji slijedi) stoga, zbog toga, dakle]³³.

Generacije su učenika, a među njima i moja, učile kako je *prema* isključivo lokativni prijedlog. Jezična elastičnost bitna je oznaka jezika, kao i jezična stabilnost. Zašto onda i nove generacije, osobito ove koje uče prema HNOS-u, ne uče u skladu sa suvremenim stanjem, stanjem u suvremenim gramatika i jezičnim savjetnicima? Zašto recenzenti potpisuju takve udžbenike? Zašto ih Ministarstvo odobrava za uporabu? Boje li se da će ugroziti jezičnu stabilnost budu li poštovali elastičnost? Zbog nesređenoga i neujednačenoga stanja još će se generacije pitati «A što s *prema*?»

---

³³ Vladimir Anić, Dunja Brozović – Rončević, Ljiljana Cikota, Ivo Goldstein, Slavko Goldstein, Ljiljana Jojić, Ranko Matasović, Ivo Pranjković, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Zagreb, 2003., str. 1023.-1024.

Jelena Ribarić

O SKLONIDBI SLOŽENIH KRATICA ILI SKLANJAJU LI SE SLOŽENE KRATICE

Definicija

*Kratice su skraćene riječi koje nastaju izostavljanjem nekih slova iz riječi; kada umjesto cijele riječi pišemo samo jedno ili nekoliko slova. Kratice mogu biti obične i složene.*³⁴ Pravopisi i jezični savjetnici jasni su kada je riječ o sklonidbi složenih kratica. No upotreba je i sklonidba složenih kratica u novinama poprilično drugačija. U *Gramatici hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića u poglavlju *Tvorba skraćenica* o složenim se kraticama kaže:

*One nastaju od jednoga ili više početnih glasova svake riječi višečlanoga naziva. Taj je način ograničen uglavnom na tvorbu vlastitih imenica.*³⁵

Pisanje

Pravopisno pravilo kaže da se složene kratice nastale od prvih slova višečlanih naziva tvrtki, javnih ustanova, stranaka i sl., pišu velikim slovima bez točke³⁶. Kada kratice nastaju od prvih slogova višečlanih naziva ili prvih slogova i slova takvih naziva, tada se može samo prvo slovo kratice pisati velikim početnim slovom, a ostala malim slovima³⁷. Pri tome se kao primjer kratice za *Industriju nafte* navode kratice *Ina* i *INA*, što znači da su u upotrebi moguće i dopuštene dvostrukosti³⁸.

Sklonidba

Školski pravopis kaže: *Završava li kratica u izgovoru na zapornik ili otvornik koji pripada osnovi i ako se kratica ne čita kao puna riječ, nastavak se piše uz kraticu spojen spojnicom: HV, HV-a, HSS, HSS-a, HT, HT-a, HRT, HRT-a, HDS, HDS-a.*³⁹

Iako su u novinama kratice pisane pravilno, često su pogrješno sklanjane:

---

³⁴ Stjepan Babić, Sanda Ham, Milan Moguš, *Hrvatski školski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 70.

³⁵ Stjepko Težak, Stjepan Babić, *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, 15. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 178.

³⁶ Stjepan Babić, Sanda Ham, Milan Moguš, *Hrvatski školski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 71.

³⁷ Stjepan Babić, *Temelji Hrvatskomu pravopisu*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 55.-56.

³⁸ O navedenoj problematici vidjeti: Sanda Ham, *HNOS, HNOS-a Ili Hnos, Hnosa*, u: «Jezik», god. 54., br. 2., Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 2007., str. 72.-73.

³⁹ Stjepan Babić, Sanda Ham, Milan Moguš, *Hrvatski školski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 71.

<i>županijskoj postrojbi HV⁴⁰ i drugima (ukupno 100) pomagala su tri kanadera (VL, str.2.)</i>	umjesto: HV-a
<i>dojavljen iz Dicma DVD Sinj (VL, str.2.)</i>	umjesto: DVD-u
<i>iz GO SDP-a nisu se stoga pojavili (VL, str. 4.)</i>	umjesto: GO-a, ali već na sljedećoj stranici kratica je sklanjana pravilno: <i>član NO-a T-HT-a</i> (VL, str.5.)
<i>vlasnički sporna DTK infrastruktura (VL, str. 5.)</i>	umjesto: DTK-ova (misli se na Deutsche Telekom)
<i>to bi moglo značiti i nove ideje za pripreme EP (VL, str. 45.)</i>	umjesto: EP-a
<i>Preko Španjolaca u polufinale SP (VL, str. 49.)</i>	umjesto: SP-a
<i>zabio je jedan gol u četvrtfinalu juniorskog SP (VL, str.49.)</i>	umjesto: SP-a
<i>zastupnik HSU Silvano Hrelja (24 Sata, br. 919, str. 9.)</i>	umjesto: HSU-a
<i>da se međunarodnim snagama ISAF ... produlji mandat (M, br. 331., 7. str.)</i>	umjesto: ISAF-a
<i>član IO HND-a (M, br. 331., 16. str.)</i>	umjesto: IO-a
<i>udar na HDZ preko IGH (VL, br.15784, str. 2.)</i>	umjesto: IGH-a
<i>ima dionice IGH (VL, br.15784, str. 3.)</i>	umjesto: IGH-a
<i>predsjednik na mene i Radića u IGH gleda kao na (VL, br.15784, str. 3.)</i>	umjesto: IGH-u
<i>jer imam dionice IGH, a ujedno sam na čelu HAC-a (VL, br.15784, str.3.)</i>	umjesto: IGH-a
<i>suvlasnica je IGH (VL, br.15784, str. 2.)</i>	umjesto: IGH-a
<i>a s IGH je upravo to slučaj (VL, br.15784, str. 2.)</i>	umjesto: IGH-om
<i>jedna od članica IGH projektira, jedan od članova IGH izvodi radove (VL, br.15784, str. 2.)</i>	umjesto: IGH-a, IGH-a
<i>predsjednik NSCH (VL, br.15784, str. 2.)</i>	umjesto: NSCH-a (Nezavisnog sindikata carinika Hrvatske)
<i>glumac HNK Varaždin (VL, br.15784, str. 55.)</i>	umjesto: HNK-a, jer je muškoga roda pa se sklanja kao jelen, jelena-a
<i>izložba o HNK Varaždin (VL, br.15784, str. 55.)</i>	umjesto: HNK-u
<i>uskoro će u HNK Varaždin biti (VL, br.15784, str. 55.)</i>	umjesto: HNK-u
<i>od ambicioznog intendanta HNK Zagreb</i>	umjesto: HNK-a

⁴⁰ Abecedni popis i pojašnjenje kratica nalazi se na kraju rada.

(VL, br.15784, str. 70.)

S obzirom na to kako je uglavnom riječ o ustaljenim kraticama, zatečeno stanje iznenađuje. Iznenađenje zatečenim dodatno se povećava činjenicom da se često već na sljedećoj ili čak istoj stranici, u istome tekstu, ista kratica jedan put sklanja pravilno, a drugi se put opće ne sklanja. Evo i primjera:

<i>gdje je predviđena svečanost otvaranja EP-a</i> (VL, str. 45.)	<i>nije isključeno da Uefa oduzme domaćinstvo EP-a 2012.</i> (VL, str. 45.)	<i>to bi moglo značiti i nove ideje za pripreme EP</i> (VL, str. 45.)
<i>iz GO SDP-a nisu se stoga pojavili</i> (VL, str. 4.)	<i>član NO-a T-HT-a</i> (VL, str. 5.)	
<i>dodala je kako predsjednik MO</i> (VL, br.15784, str. V.)	<i>na svakom sastanku vijeća MO</i> (VL, br.15784, str. V.)	<i>prozvani predsjednik MO-a</i> (VL, br.15784, str. V.)

Kratice koje označavaju političke stranke skoro su uvijek pravilno sklanjane. Postoje i izuzetci:

kulturna politika HDZ i SDP (VL, br.15784, str. 70.), umjesto: HDZ-a i SDP-a.

U primjeru *s njim su stigli i najviši državni dužnosnici, predstavnici Hrvatske vojske, MUP-a, povratnika, HVIDR-e* (VL, str. 53.), pravilno bi trebalo napisati *HVIDRE* ili *Hvidre*, jer je riječ o kratici koja je prešla u vlastite imenice. Jezik ne podnosi mehanička dodavanja nastavaka, kao što je to u slučaju *HVIDRA-e*, a oblik *HVIDR-e* potpuno je pogrešan.

Premda pravopis dopušta dvostrukosti u pisanju imenica izvedenih od kratica (*SDP-ovac* i *esdepeovac*), zajedno s jezičnim savjetnicima preporučuje kako ih je bolje pisati prema izgovoru (*esdepeovac*). Novinski tekstovi ne prihvaćaju rado tu preporuku i više je primjera u kojima se ne piše prema izgovoru:

SDP-ovci anketirali mrtvog čovjeka (24 Sata, br. 919, 1. str.)

SDP-ovci poslali pismenu zahvalu (24 Sata, br. 919, 7. str.)

nije jasno s kim su SDP-ovci razgovarali (24 Sata, br. 919, 7. str.)

SDP-ovci «anketirali» mrtvaca (24 Sata, br. 919, 7. str.)

SDP-ovci su nazvali i oca Tomislava (24 Sata, br. 919, 7. str.)

pa su vjerojatno tako SDP-ovci došli do imena (24 Sata, br. 919, 7. str.)

HDZ-ovce je ... posebice naljutila (VL, br.15784, str. 6.),

ali i:

gleda kao na hadezeovce (VL, br.15784, str. 2.),

odmah nakon esdepeovca (VL, br.15784, str. 5.)

Predstavio esdepeovu kulturnu politiku, optuživši mandat hadezeova ministra (VL, br.15784, str. 70.).

Važno je naglasiti kako se u takvim kraticama ne bilježe jednačenja glasova do kojih može doći prilikom izgovora (npr. *ezdepeovac*).

Iako oznake za novčane jedinice nisu predmetom pravopisa, pravopis kaže kako se one najčešće pišu malim slovima. Međunarodno se označavanje razlikuje od onoga u općoj, domaćoj upotrebi. I dok se hrvatska novčana jedinica, hrvatska kuna, u međunarodnome

novčanom prometu označuje trima velikim slovima (dva su prva slova kratice uzeta prema nazivu države, a treće od naziva novčane jedinice), *HRK*, u domaćoj se uporabi koristimo kraticom *kn*. Isto je i s nazivima za ostale valute, odnosno isto bi se trebala pisati i kratica susjedne nam valute konvertibilne marke. Griješi se i ovdje - umjesto *km*, nailazimo na kraticu *KM*:

mladenci dobiju više od 50 tisuća KM (VL, str. 16.)

dar najmanje 100 KM (VL, str. 16.)

dar najmanje vrijednosti 100 KM (VL, str. 16.)

mladenci dobiju više od 50 tisuća KM (VL, str. 16.)

za tortu iskeširaju i po tisuću KM (VL, str. 17.).

Pravilno bi bilo napisati ili *km* ili *BAM* (međunarodna bankarska šifra za konvertibilnu marku).

Čitajući novinske izvještaje možemo naići i na uistinu smiješne primjere:

direktori turističkih ureda KKŽ i PGŽ (VL, str. 5.) - «kratice» su to za Koprivničko-križevačku i Primorsko-goransku županiju.

Nevjerojatno je kako se u novinskim tekstovima redovito ne pridržavaju preporuke⁴¹ iz vlastite struke po kojoj je potrebno navesti pun naziv kada prvi put u bilo kojem tekstu ispisujemo kraticu. Takvo navođenje predstavlja iznimku:

Članovi Hrvatskoga pjevačkoga društva Davor predstavili su (VL, br.15784, str. VI.),

suradnje franjevačkog samostana s HPD-om Davor (VL, br.15784, str. VI.).

Ukoliko se naziv kratice i napiše, često nije napisan na stranome jeziku u kojemu je kratica izvorno nastala:

Iran i Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA) (VL, br.15784, str. 13.)

od najave Središnje banke (FED) (VL, br.15784, str. 14.)

Rice je pripadnike Radničke stranke Kurdistan (PKK) nazvala (VL, br. 15784, str.).

Iako su pravopisi i jezični savjetnici jasni kada je riječ o pisanju i sklonidbi složenih kratica, očito je da se u novinarskome stilu češće odstupa od pravila i preporuka.

---

⁴¹ Maja Matković, *Jezični savjetnik: iz prakse za praksu*, Zagreb, 2006., str. 22.

Popis i pojašnjenje kratica

DTK – Deutsche Telekom
DVD – Dobrovoljno vatrogasno društvo
EP – Europsko prvenstvo
FED – Federal Reserve System (Središnja banka)
GO – Gradski odbor
HAC – Hrvatske autoceste
HDZ – Hrvatska demokratska zajednica
HND – Hrvatsko novinarsko društvo
HNK – Hrvatsko narodno kazalište
HPD – Hrvatsko pjevačko društvo
HRK – Hrvatska kuna
HSU – Hrvatska stranka umirovljenika
HV – Hrvatska vojska
HVIDRA – Hrvatski vojni invalidi Domovinskoga rata
IAEA - International Atomic Energy Agency (Međunarodna agencija za atomsku energiju)
IGH – Institut građevinarstva Hrvatske
IO – Izvršni odbor
ISAF - International Security Assistance Force (međunarodna vojna misija u Islamskoj Republici Afganistan)
KM – Konvertibilna marka
KN - Kuna
MO – Mjesni odbor
MUP – Ministarstvo unutarnjih poslova
NO – Nadzorni odbor
NSCH – Nezavisni sindikat carinika Hrvatske
PKK – Partiya Karkerên Kurdistan (Radnička stranka Kurdistan)
SDP – Socijaldemokratska partija Hrvatske
SP – Svjetsko prvenstvo
T-HT – T-Hrvatski Telekom

*KKŽ – Koprivničko-križevačka županija

*PGŽ – Primorsko-goranska županija

Popis izvora

M – Metro express Slavonija

VL – Večernji list

24 sata

Kristina Golubić

JEZIČNI TELEFON MATICE HRVATSKE

Hrvatski je jezik u posljednje vrijeme ugrožen prodorom stranih riječi u svakodnevnu komunikaciju, osobito anglizama. *Cool, backstage* ili *music shop* samo su neki od anglizama prisutnih u komunikaciji među mladima. No, ne krivimo mlade, jer oni samo žele govoriti i činiti ono što je „u trendu“, ali možemo kriviti medije. Internetski, a osobito televizijski natpisi, daju nam obavijesti koje postaju sve nerazumljivije i nerazumnije. Značenje nekih stranih riječi poput *flash, jet-set* ili *DVD receiver* često nam je teško razumljivo i shvatljivo pa pojedinci često traže pomoć u rješavanju takvih jezičnih problema.

Sličan se problem javlja i u školama. Učitelji i roditelji često su „bombardirani“ dječjim pitanjima o jeziku i pravopisu na koja, na žalost, često ne znaju odgovor. Stariji se žale kako ne znaju pisati i govoriti „po novome“, a internet i kiosci s novinama svakodnevno nam nude sumnjive jezične savjete.

Želeći pomoći oko jezičnih nejasnoća, očuvati posebnost i doprinijeti čistoći hrvatskoga jezika, stručnjaci za hrvatski jezik pokrenuli su Jezični telefon. Jezični se telefon rodio kao zamisao Odjela za hrvatski jezik osječkoga Ogranka Matice hrvatske. Profesori i jezični stručnjaci, Dubravka Smajić, Mirjana Smoje, Jasna Galić-Minarik, Mirjana Bogdanović, Ružica Filipović, Irena Vodopija i Davor Tanocki, na čelu sa Sandom Ham, rado su se uključili u ovu jezičnu pustolovinu te tako odlučili svoje slobodno vrijeme (svakoga petka od 18 do 19 sati) posvetiti onima koje muče pitanja oko pravopisa, gramatike i jezika uopće. Ukoliko je potrebno, za jezične nedoumice koje zahtijevaju složenija i iscrpnija objašnjenja, odgovor je moguće dobiti i pisanim putem. Premda je Osijek jedini grad u Hrvatskoj koji se može pohvaliti ovakvom jezičnom pomoći, jezični telefon nije namijenjen samo Osječanima, već ljudima iz cijele Hrvatske, neovisno o njihovoj dobi ili naobrazbi.

Hrvatski ćemo jezik očuvati jedino ako naučimo njime vladati, ako ga upoznamo i njegujemo. U tome nam od velike pomoći može biti i hvale vrijedan Matičin jezični telefon (031/ 283-499).

JEZIKOV NATJEČAJ ZA NAJBOLJU HRVATSKU NOVU RIJEČ

I 2006. je godine, već pomalo tradicionalno nakon 1993., 1994. i 1998., *Jezik*, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, raspisao natječaj za najbolju hrvatsku novu riječ. Nagrada, na prijedlog Zaklade «Dr. Ivan Šreter» iz Pakraca, koja je i novčanim iznosom podržala natječaj, od ove godine nosi ime Nagrada «Dr. Ivan Šreter».

Doktor Ivan Šreter bio je liječnik bolnice u Lipiku gdje je 1987. godine pregledao pacijenta Stevu Majstorovića u čiji je zdravstveni karton u rubriku zanimanje umjesto *penzionirani oficir* upisao hrvatske riječi *umirovljeni časnik*. Zbog toga je čina optužen da je javno vrijeđao i omalovažavao pisanjem «socijalističke patriotske i nacionalne osjećaje građana» i tako počinio prekršaj iz članka 3. stavka 1. Zakona o prekršajima protiv javnoga reda i mira te je osuđen na pedesetodnevnu zatvorsku kaznu, koju je i odslužio. Vrhovni je sud Hrvatske presudu obrazložio riječima: «Budući da su se u vrijeme stvaranja JNA časnicima nazivali oficiri neprijateljske vojske, takav naziv za oficira JNA ima uvredljivo i omalovažavajuće značenje. Prema tome upisivanjem riječi «časnik» umjesto oficir JNA vrijeđaju se i omalovažavaju patriotski i socijalistički osjećaji pa su time ostvarena obilježja navedenog prekršaja, dakle i kaznena odgovornost i kazna koja mu je izrečena.» U Nedjeljnoj je Dalmaciji svojim člankom Goran Babić doktoru Šreteru potpisao još jednu presudu, ovaj puta smrtnu: «... kako tom medicusu očito ne pomaže ništa, ni ožeg ni riječ, pa je jedini lijek crna zemlja i zeleni humak». Za Srpskoga divljanja 1991. godine, na cesti od Kutine prema Pakracu, u selu Kukunjevac, postavljena je četnička barikada kako bi zarobili upravo doktora Ivana Šretera. Zna se da je bio zarobljen u jednoj napuštenoj kući u selu Branešci te psihički i fizički mučen zbog borbe za hrvatski jezik. Tijelo mu još ni danas nije pronađeno. Jezikova nagrada s pravom nosi njegovo ime, jer je on prva poznata žrtva u borbi za naš jezik.

Na natječaj je, u borbi protiv rashvaćivanja hrvatskoga jezika, pristiglo preko 500 riječi, od čega su 482 ušle u širi izbor, a samo 47 u izbor za najbolju. Javilo se 110 natjecatelja, a jedan je sudionik sam sastavio mali medicinski rječnik od 175 natuknica. Nove su riječi predlagali učenici, studenti, profesori, osobe raznih tehničkih zanimanja, umirovljenici, liječnici i ostali iz svih krajeva Hrvatske, ali i inozemstva (jedan je prijedlog došao iz Bratislave). Uvjet je bio da riječ dosad nije zabilježena ni u jednom hrvatskom rječniku. U izboru za najbolju bila je i *hrvatistika*.

Povjerenstvo su sačinjavali predsjednica Sanda Ham i članovi Stjepan Babić, Mile Mamić, književnik Slobodan Novak, fizičar Zvonimir Jakobović i liječnik Vladimir Loknar. Svaki je član trebao odabrati pet do deset riječi i ocijeniti ih ocjenama od 1 do 5.

Prva je nagrada u iznosu od 3000 kn dodijeljena Nadi Arar-Premužić iz Splita, lektorici Slobodne Dalmacije, za novotvorenicu **uspornik** koja zamjenjuje prevedenicu *ležeći policajac*. Druga nagrada u iznosu od 2000 kn dodijeljena je Ivanu Branku Šamiji iz Zagreba

za riječ **smećnjak** (*spremnik / kontejner za smeće*), a treća, 1000 kn, dodijeljena je Nikoli Kovačeviću iz Velike Gorice za riječ **raskružje** (*kružni tok*). Nagrađeni su, uz novčani iznos, dobili diplomu te knjigu *Dr. Šreter*.

Nagrada «Dr. Ivan Šreter» dodijeljena je dobitnicima u Pakracu, njegovome rodnom mjestu, na sjednici zaklade koja nosi njegovo ime.

Zbog velikog zanimanja javnosti otvoren je natječaj za najbolju novu hrvatsku riječ u 2007. Prijedlozi su se primali do 22. prosinca 2007., rođendana *jezičnoga mučenika* doktora Ivana Šretera. Za nagradu su se natjecala 134 sudionika koji su *Jeziku* poslala 603 nove hrvatske riječi. Povjerenstvo koje su ove godine činili predsjednik Stjepan Babić, članovi Sanda Ham, Mile Mamić (*Jezikovi* urednici), Sobodan Novak, Zvonimir Jakobović, Vladimir Loknar i Igor Čatić izabralo je tri pobjedničke riječi. Prvonagrađena je riječ **naplatnica** koja zamjenjuje naplatnu kućicu, a nagrađeni je Vilim Pantlik iz Zagreba dobio 10000 kuna. Drugo mjesto i 5000 kuna odnijela je **opuštaonica** Slavka Perkovića iz Valpova koja zamjenjuje riječ wellness, a 3000 kuna i treće mjesto **borkinja** Ljiljanke Mitoš Svoboda koja označava ženu borca.

I u ovome ćemo broju reći nešto o jezičnim poteškoćama i nastojati otkloniti neke nedoumice. Jezični su savjeti namijenjeni svakomu tko govori hrvatskim jezikom. Učenici, studenti, novinari, pisci, stranci koji uče hrvatski, svi kojima je pisanje ili bavljenje jezikom dio posla ili zanimanja, svi koji se suočavaju s poteškoćom pronalaženja odgovarajuće hrvatske riječi ili izraza, s pitanjem kako što pravilno izreći, kako pravilno izraziti neku misao, mogu uz našu pomoć i pomoć naših poznatih savjetodavaca savjesnije i bogatije upotrebljavati jezik, življe i stvaralački oblikovati tekst. Pri rješavanju nedoumica poslužili smo se savjetima naših jezikoslovnih savjetodavaca: Stjepana Babića, Stjepka Težaka, Ilije Protuđera i Mile Mamića, i ponudili njihova rješenja.

ZASPEM, ZASPIM

Često čujemo: *Kad zaspem, bit će kasno*. Na što odmah pomislimo? Odmah pomislimo da nešto treba zasuti ili zatrpati kakvu jamu i poslije toga će se nešto dogoditi. Ali, upravo smo se prevarili. Ovdje je riječ o nečem posve drugom. Rečenica pravilno glasi ovako: *Zaspao ću, a kad zaspem, bit će kasno*. Često dolazi do miješanja prezenta dvaju glagola posve različitog značenja: glagola *zasuti* i glagola *zaspati*. Glagol *zasuti* znači 'zatrpati čime sipkim, baciti najedanput mnogo čega', i u prezentu glasi: *zaspem, zaspješ, zaspje, zaspemo, zaspete*, oni *zaspju*. Glagol *zaspati* znači 'usnuti', i u prezentu glasi: *zaspim, zaspješ, zaspje, zaspimo, zaspite*, oni *zaspje*. U jeziku moramo razlikovati oblike tih dvaju glagola i ne miješati ih. Tako ćemo spriječiti nerazumijevanje. Želimo li reći djeci neka usnu, utonu u san, reći ćemo: *Neka djeca zaspje*, a kada ona zaspje tada i mi zaspimo.

ZADNJI, POSLJEDNJI

Pridjevni par *zadnji / posljednji* može prouzročiti nedoumice. Oba su primjera pridjeva potvrđena u hrvatskim starijim rječnicima. Pridjev *zadnji* dolazi od staroslavenskoga pridjeva *zadъnъ*, a javlja se i u drugim slavenskim jezicima (rus. *zadnij*, polj. *zadni*, češ. *zadní*). U hrvatskim je rječnicima potvrđen u kajkavskome obliku *zadni* u Vramca i Pergošića, *zadnejši* u Belostenca, dok Mikalja lat. *ultimo* prevodi kao *najzadnji*. U rječniku Leksikografskoga zavoda Miroslava Krležje (*Rječnik hrvatskoga jezika*, glavni urednik Jure Šonje, Zagreb, 2000.) pridjev *zadnji* [G –ēga, -ēg] ima tri značenja: 1. koji je na kraju niza, reda, 2. posljednji i 3. stražnji, dok su za pridjev *posljednji* [G –ēga, -ēg] navedena dva značenja: 1. koji je na kraju zbivanja u vremenu i 2. koji je zadnji.

LIČITI, SLIČITI

Znače li isto *ličiti* i *sličiti*? Ne. Često se griješi u uporabi glagola *sličiti*, *naličiti*, *nalikovati*. Ako se tu još umiješa i srpski oblik *ličiti*, nastaje prava zbrka pa više ne znamo što jest, a što nije pravilno. Tako čujemo kako *on sličī na nekoga*, *sličī komu*, *ličī na koga* ili *ličī komu*.

Glagol je *ličiti* stara riječ od koje su nastali glagoli *náličiti*, *naličiti* (obrazе), *sličiti*, *uobličiti*, *izobličiti*. Nekada je imao mnogo više značenja nego što ih ima danas. Značio je 'prodavati što na dražbi', a to se značenje do danas potpuno izgubilo. Drugo je značenje bilo 'biti sličan komu' i treće značenje 'mazati što bojom, bojati'. Danas se upotrebljava samo treće značenje. Npr. možemo ličiti sobu ili kuću. Tomu značenju u razgovornom jeziku odgovaraju glagoli *farbati*, *maljati*, *piturati*. Od glagola *ličiti* nastala je imenica *ličilac* (razgovorno: *maler*, *pitur*), pridjev *ličilački* i glagol *oličiti*.

Drugo značenje glagola *ličiti* ('biti sličan komu') odavno se izgubilo u hrvatskome jeziku i pripada srpskomu koji glagol *ličiti* nema u značenju 'mazati što bojom, bojati'. U značenju 'biti sličan komu' hrvatski jezik nudi dvije mogućnosti. Sličiti komu, npr. sličī majci kao jaje jajetu, ona joj sličī kao da su sestre. Glagol *sličiti* traži dativ (komu? čemu?) – majci, a *naličiti*, *nalikovati*, npr. naliči, nalikuje na oca, traži akuzativ (koga? što?)- oca. Dakle, možemo sličiti komu, a nalikovati na što.

KOJI, KOJEGA

Kada zamjenjuje imenicu koja označava što neživo, odnosna se zamjenica *koji* u akuzativu jednine često pogriješno upotrebljava. Npr. rečenica *Vidjet ćete program kojega je pripremio Tomislav*. pogriješna je, jer je *program* imenica koja označava neživo. Akuzativ jednine odnosne zamjenice *koji* mora biti jednak genitivu iste zamjenice kada se njome zamjenjuje imenica muškoga roda koja označava što živo. Npr. *Došao je pas kojega ste tražili*. Imenica *pas* označava živo i upotrijebljen je akuzativ odnosne zamjenice *koji*, koji je ovdje jednak genitivu jednine i glasi *kojega*. Ako je zamjenica *koji* u akuzativu jednine i zamjenjuje imenicu muškoga roda u istome padežu i broju, i ako se tom imenicom označava što neživo, onda je zamjenica *koji* jednaka nominativu jednine. Npr. *Pred vama je zakon koji treba hitno promijeniti*. Imenica *zakon* ne označava živo pa treba upotrijebiti akuzativ jednine muškoga roda koji je jednak nominativu jednine muškoga roda. Dakle, *kojega* za živo, a *koji* za neživo.

Tako ćemo vidjeti program koji je pripremio Tomislav.

ZAHVALITI, ZAHVALITI SE

Pri uporabi glagola koji mogu biti nepovratni (nerefleksivni) i povratni (refleksivni) ne bi trebalo biti dvojbi. Rijetko će tko zamijeniti glagole *oženiti* i *oženiti se*, jer se zna da *oženiti koga kime* (npr. *sina*) ne znači što i *oženiti se*, *oženiti samoga sebe kime*. Mnogo je glagola koji mogu biti i povratni i nepovratni i tada imaju različito značenje, ali se pri njihovoj uporabi često griješi. Tako često čujemo: *Sjednite se!* umjesto *Sjednite!*. Takvi su oblici nastali pod utjecajem kajkavskoga narječja - nastali su povratni oblici u razgovornom jeziku,

koji su u književnom jeziku nepovratni. Često se čuje *zahvaliti se*, umjesto *zahvaliti*, a to je pogriješno. *Zahvaliti komu* znači *izreći zahvalnost komu*, a *zahvaliti se komu* znači *odreći se čega, odbiti, ne prihvatiti što*. Tako se često piše: *Zahvaljujem Vam se na pozivu za sudjelovanje na skupu*. A to znači: *Odbijam Vaš poziv za sudjelovanje na skupu*, a zapravo se htjela izreći zahvalnost: *Hvala na pozivu, Hvala što ste me pozvali*. Kada primete kakav dar, razmislite što ćete reći. Razmislite hoćete li darovatelju ljubazno *zahvaliti* ili ćete mu *se zahvaliti* i na taj način odbiti njegov dar.

OSNOV, OSNOVA ILI TEMELJ

Imenica je *osnov* muškoga roda. U takvom se obliku ta riječ javlja u srpskome jeziku, a u hrvatskome je samo riječ *osnova*, koja je ženskoga roda. U nas je *osnov-a, -e* (na *osnovi* toga), a u Srba *osnov-ø, -a* (na *osnovu* toga). Riječ *temelj* došla je iz novogrčkoga jezika u naš jezik. Zabilježena je i u našim najstarijim rječnicima. Već je i Vrančić bilježi u svome rječniku. Upotrebljava se u pravome i u prenesenome značenju. Tako u prenesenom značenju znači isto što i *početak, korijen, izvor, uzrok, povod, razlog*. Nalazimo je i u mnogim izvedenicama: *temeljiti, temeljac, utemeljiti, utemeljitelj, temeljitost* i slično. Riječ *osnova* također je stara. U korijenu joj se krije glagol *snovati* i ona često znači *nakanu, plan, nacrt*. Također nalazimo brojne izvedenice iz riječi *osnova*: *osnovni, osnivač, osnovica, osnovati*. *Temelj* i *osnova* razlikuju se po svome području uporabe. Tako temelj kuće ne zovemo osnovom. Osnova je u prenesenom smislu temelj, a temelj u pravom smislu nikako nije osnova. *Jezični savjetnik* Matice hrvatske kaže da se riječ *temelj* u prenesenome značenju uvijek može zamijeniti riječju *osnova*. Treba pripaziti na uporabu tih riječi. Dakle, neispravno je reći *na osnovu toga*. Treba reći *na osnovi toga* ili *na temelju toga*.

DAR, POKLON

To su naši božićni darovi.

Tri kralja su pred Isusa uz duboke poklone stavili i dragocjene darove.

Dar je imenica koja u prvome značenju znači 'ono što se kome da, daruje'. Drugo joj je značenje 'prirodna sposobnost, nadarenost, talent' (pjesnički dar ili dar govora). Korijen je riječi *dar* isti kao i korijen glagola *dati*. Najstarija je indoeuropska i baltoslavenska izvedenica iz praslavenskoga doba upravo imenica *dar*. Imenicu *dar* nalazimo u mnogim izvedenicama: *darak, darić, darovni, darovnica, darovatelj, darivati, darovati*...U rječnicima se *dar* definira svojim sinonimom, tj. imenicom *poklon*. *Poklon* je riječ drugačijega korijena. U Akademijinu rječniku navodi se nekoliko značenja. Prva je skupina značenja povezana sa značenjem glagola *pokloniti se*. Glagol znači pokret tijelom kojim se pokazuje čast, štovanje. Riječ *poklon* rabila se i u značenju 'čast, štovanje' pa i u značenju 'pozdrav'. Drugo joj je značenje kao 'isto što i dar, što se kome pokloni'. Dajući što kojoj osobi često joj iskazujemo štovanje pa se to prvotno značenje riječi *poklon* približilo današnjem značenju riječi *dar*. *Dar* se nekoć davao uz klanjanje, uz naklon glave ili gornjeg dijela tijela pa je i ono što se uz takav znak poštovanja davalo nazivalo *poklonom*.

Poklon i *dar* dvije su istoznačne imenice u prvom značenju, u značenju onoga što je kome dano. Dakle, u jednom su značenju *poklon* i *dar* istoznačnice. Drugo značenje riječi *dar* 'sposobnost, nadarenost, talent', riječ *poklon* nema.

O IZVANJEZIČNIM UTJECAJIMA NA JEZIK SA STJEPANOM BABIĆEM

Borac za čistoću i samostalnost hrvatskoga jezika te njegov veliki zaštitnik akademik Stjepan Babić jedan je od najznačajnijih hrvatskih (suvremenih) jezikoslovaca. Bibliografski popis njegovih znanstvenih radova i stručnih tekstova broji više od tisuću jedinica. Bavi se prvenstveno područjem suvremenoga hrvatskog jezika te tvorbom riječi u hrvatskome jeziku. Među prvima u Hrvatskoj prekida s mladogramatičarskim pristupom jeziku te zajedno s Daliborom Brozovićem i Radoslavom Katičićem jeziku pristupa prema načelima strukturalizma praške škole. Umirovljeni je redoviti profesor zagrebačkoga Filozofskog fakulteta. Rođen je u Oriovcu 25. studenoga 1925. u kojemu je i pohađao osnovnu školu. Gimnazijski se obrazovao u Slavonskome Brodu, Osijeku i Zagrebu, a fakultetski na Filozofskome fakultetu u Zagrebu na kojemu je studirao Narodni jezik i književnost te Ruski i Njemački jezik i književnost. Na istome je fakultetu 1962. godine obranio doktorsku disertaciju pod nazivom *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku*. Od 1977. suradnik je Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a od 1991. njezin redoviti član. Od 1963. godine član je uredništva časopisa *Jezik*, a od 1970. do 2003. njegov glavni i odgovorni urednik. Članske i predsjedničke funkcije obavljao je u mnogim odborima i društvima kao što su Matica hrvatska, Hrvatsko filološko društvo i sl. Jedno je vrijeme bio i saborski zastupnik. Trenutačno živi u Zagrebu.

Je li bilo teško biti na čelu Jezika, časopisa za kulturu hrvatskoga jezika, šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća?

Časopise, kao što je *Jezik*, a to znači znanstvenopopularne ili znanstveno-popularne nikada nije lagano uređivati jer to znači da s njime bude zadovoljna široka lepeza čitatelja od znanstvenika po svjetskim sveučilištima do hrvatskih studenata i domaćica. No kad ste postavili to pitanje i u njemu ograničenje na dva desetljeća, znam da niste mislili na to nego

na političke prilike koje su tada vladale. Zbog njih je bilo posebno teško, ali provlačili smo se u veoma uskom procjepu, po smjernici izrečenoj u Sv. pismu: „Zato budite mudri kao zmije i bezazleni kao golubovi!“ To je bilo lakše jer je naš naraštaj bio u bitnome složan, a neprijatelj nesložan. U Centralnom je komitetu bilo različitih struja, različitijih nego između današnjih stranaka, od onih koje su nas htjele uništiti, do onih koje su nam htjele pomoći, ali tako da se ne zna jer opasno je bilo pomagati časopisu koji je Komitet proglasio da je nacionalistički časopis. To nam je opet bio spas jer da su složno radili protiv nas, ne bismo mogli opstati, opet po Svetome pismu:“ Ako je sotona u sebi nesložan...kako će opstati njegovo kraljevstvo?“

Te sam teškoće opisao u članku *Petnaest cveba iz Jezikova uredničkoga kuglofa* u 44. godištu Jezika pa da ne bih ponavljao što sam tamo rekao, upućujem čitatelje Hrvatistike da pročitaju navedeni članak.

Teškoća je bila tamo gdje ju ne biste očekivali: nije bilo dovoljno suradnje. Mislim da je upravo zbog toga prof. Ivšić Hrvatski jezik prestao izdavati u mnogo povoljnijim prilikama, kad je nastala Banovina Hrvatska, zbog toga nije 1950. mogao nastaviti s Jezikom, a kad se uređivanja Jezika prihvatio prof. Jonke, znam kako je teško pribavljao suradnju. Taj je problem tr' o i mene i kad nije bilo druge, sam sam popunjavao ono što je nedostajalo. Jonke je za svoga urednikovanja bio prvi suradnik po broju članaka. Tako i ja: kad god je Jezik trebao ići u tisak, praznine je trebalo popuniti, pa kad nije bilo druge, to sam činio ja, a to je bilo prosječno do trećine broja. Neki umjesto da vide entuzijazam, kao vi, i priskoće u pomoć, prigovaraju da sam ispunjavam većinu brojeva.

Kako se uspio održati Vaš jezični entuzijazam nakon zabrane Hrvatskoga pravopisa, poznatoga «Londonca», iz 1971. te zabrane Pregleda gramatike hrvatskoga književnog jezika? Možete li čitateljima Hrvatistike iz prve ruke opisati ondašnja zbivanja?

Zato sam i spomenuo slogu svojega naraštaja: to mi je davalo snage.

Kolege Brozović i Katičić i neki drugi zaposleni svojim poslovima nisu uvijek spontano pisali za Jezik, ali svaki put kad sam ih zamolio za članak, spremno su se odazvali. A neki od današnjih kolega prije bi Jezik gurnuli u ponor, nego bi ga svojim prilogom izvukli na suho. Srećom dolaskom na kormilo Sande Ham, prilike su se u tome pogledu nešto promijenile i članaka zasad ima dovoljno. Želim da to potraje što dulje.

Autor ste velike Akademijine Tvorbe riječi u hrvatskome književnom jeziku. Za nju se kaže kako je najbolje djelo o tvorbi riječi u nekome od slavenskih jezika. Molim Vas, recite nam nešto više o njezinom nastanku.

Što se tiče nastanka Tvorbe riječi u hrvatskom književnom jeziku, ona je nastala kao kolektivno djelo u kolegijalnoj raspodjeli poslova, kako je i napisano u uvodu samoj knjizi.

Odlučno se i gorljivo godinama borite protiv toliko nepotrebnih tuđica u hrvatskome jeziku, prvenstveno pomodnih anglizama. Jeste li ikada pomislili kako takva borba nema smisla?

Svaka borba protiv tuđica ima smisla pogotovu malih naroda i oni koji su u kulturnom smisli u zavisnome položaju. Dakako, ona nas ne smije tako obuzeti da odemo u krajnost, a pravu mjeru nije lako naći što ne znači da ju ne treba tražiti.

Pol mjere već je zapisano u novosadskome pravopisu:

„U drugu vrstu idu one riječi koje se još kao tuđice osjećaju. Takve riječi treba upotrebljavati samo onda kad za pojmove koji se njima označavaju nemamo dobrih riječi u svome jeziku.

„To pravilo treba dopuniti dodatkom“ ... ili ih ne možemo lagano napraviti“.

Dodatak je potreban zato jer u početku gotovo ni za jednu tuđicu nemamo dobrih zamjena.

Da se hrvatski jezik ne predaje lako naplavini nepotrebnih tuđica svjedoči i Jezikov natječaj za najbolju novu hrvatsku riječ čiji ste utemeljitelj upravo Vi. Odakle Vam takva ideja?

O početnim idejama piše u prvim im člancima o toj problematici. Nismo mi sami koji raspisujemo slične natječaje. Ideju sam preuzeo od Nijemaca samo što su oni pod najboljom riječi mislili sam na sadržaj, a ne i tvorbeno kao mi.

Hrvatski školski pravopis, koji ste izdali u suautorstvu sa Sandom Ham i Milanom Mogušem, još je i prije svoga pojavljivanja izazvao brojne rasprave. Mnogi koji su se uz njih osjetili pozvani uključiti nisu jezikoslovni stručnjaci.

Jasno je da je Hrvatski školski pravopis još prije pojavljivanja izazvao brojne rasprave, a to je zato što se znalo da će biti nastavak Hrvatskoga pravopisa autora S. Babića, B. Finke i M. Moguša, a on je tražio da se vratimo nekim hrvatskim rješenjima koja su srpskom prevlašću pala u zaborav jer je srpska prevlast predugo trajala, na nekim područjima i 70 godina. A mijenjanje navika, ma kako neopravdane bile, izaziva otpor.

Kako komentirate uplitanje izvanjezičnih čimbenika u jezikoslovnu politiku?

Ono što ja mislim o odnosu politike i jezikoslovlja mnogima se ne sviđa. Znam to po tome što sam objavio članak Norma i politika, izašao i u mojoj knjizi Hrvanja hrvatskoga, i prigovorima koje su mi i kolege iznosili. A pazio sam da budem precizan, zato sam u naslov stavio riječ norma jer nje nema bez politike. Jedno je kad jezikoslovac opisuje jezične pojave, a drugo je kad određuje normu kojom se trebaju služiti svi pripadnici jedne jezične zajednice. To dvoje mnogi ne razlikuju i odatle mnogi nesporazumi.

Smatrate li da Hrvatski sabor treba raspravljati o jezikoslovnoj problematici?

Ako drukčije ne ide, trebao bi, ali je bolje ako tu brigu preuzme ministarstvo Znanosti obrazovanja i športa, a kad se stručnjaci ne slažu da sastavi povjerenstvo pa da bude onako kako odluči povjerenstvo. Ministar je Primorac napravio upravo to, onda mu autori Matičina pravopisa kažu da se ne drže odluka povjerenstva kad njegove odluke nisu donesene jednoglasno. Pa ministar je upravo i sastavio povjerenstvo jer se stručnjaci nisu mogli složiti. Društveni život bio bi nemoguć kad bi se sve odluke morale donositi jednoglasno.

Iako je zakonom doneseno kako imena tvrtki moraju biti na hrvatskome jeziku i latiničnome pismu, stvarno je stanje drukčije, a prekršitelje se ne kažnjava. Kako to komentirate?

Kažnjavanje zbog jezičnih prekršaja sumnjiv je postupak. A ovdje i nepotreban. Dovoljno bi bilo da tvrtka ne dobije odobrenje za rad dok i njezino ime nije u skladu sa zakonom.

Kako komentirate medijski senzacionalizam u pisanju o pravopisnoj problematici?

Zbog maloga tržišta naše novine ne mogu živjeti bez senzacionalizma i odatle grabe sve što ima neki senzacionalistički miris, iako se pravopisna problematika ne može riješiti novinskim člancima. Dokaz je to 400-500 takvih članaka početkom našega tisućljeća.

Što mislite o Matičinu pravopisu i općenito o nekim idejama za koje se zalaže Matica hrvatska?

Na to pitanje djelomično sam odgovorio kada ste me pitali treba li Sabor raspravljati o jezikoslovnoj problematici. Da se Matičino povjerenstvo ne razumije u pravopisnu problematiku pokazao sam u članku objavljenom u Vjesniku 2. srpnja 2007. Njihovo neznanje se vidi i po tome što nisu našli razloga da mi odgovore.

Sviđa li Vam se studenstski jezikoslovni časopis Hrvatistika?

Sviđa mi se svako nastojanje da se proširi jezično znanje i jezična kultura. Najveći grijeh je jezična nezainteresiranost. Nije jedan među nama koji čuje da iza brda nešto grmi, ali da bi se popeo na brdo da vidi što to grmi, e to ne, to je naporno. Dalmatinci imaju za to lijep izraz: *Pusti me stat.*

U nastavku donosimo odabrane dijelove iz članka *O Matičinu pravopisu kao protupravopisu* Stjepana Babića objavljenog u Vjesniku 2. srpnja 2007., str. 19.:

«Nezgodno je kad se čovjek zbog položaja na kojem se našao po drugačijem izboru prihvaća poslova koji s tim položajem imaju samo formalnu vezu. Tako je Igor Zidić kao predsjednik Matice hrvatske postao i predsjednikom Matičina Pravopisnog povjerenstva. To možemo još razumjeti ako je to samo formalnost, ali je nezgodno ako se toga prihvati kao pravi profesionalac. A Igor Zidić čini upravo to. On misli da ga to što je postao predsjednikom MH kvalificira i za pravopisnoga stručnjaka sposobnoga čak da bude na čelu predsjedništva pravopisnoga povjerenstva i da s drugim nestručnjacima, kojih je u pravopisnome povjerenstvu gotovo više od polovice, sudi o pravopisnim pitanjima. Raspisao i raspričao se o Matičinu pravopisu kao da je on najveći pravopisni stručnjak. Samo u Vjesniku i Večernjem listu od 23. lipnja ima o pravopisu četiri stranice. A ne može stručno ništa govoriti jer sa stručne strane ništa ne zna pa se samo nabacuje političkim parolama. Da to prikrije, sam napada i prigovara što se o Matičinu pravopisu ne govori sa stručne strane nego s političke. Što se struke tiče, vidi se da nije ni pročitao ono što se o pravopisu posljednjih godina naveliko pisalo pa smo dio članaka komentirali u 51. i 52. godištu *Jezika* u sedam velikih članaka pod naslovom «Pravopisni rat», a vidi se da nije pročitao ni moju knjižicu «Temelji Hrvatskomu pravopisu» u kojoj je sažeto iznesena većina današnje pravopisne problematike. Jer da jest, ne bi govorio kako govori. On i ne zna koliko je Matičin pravopis blizak novosadskom.»

«Najviše se Matičin pravopis razlikuje od novosadskoga i našega po tome što ima veliko poglavlje *Transliteracija i transkripcija stranih imena*, ukupno 82 stranice, i time ga hvale kao veliki napredak.

Najprije molim Igora Zidića neka objasni u čemu je po svojim pravopisnim posljedicama razlika između transliteracije i transkripcije, kad se primjenjuje jedna, a kad druga, zatim zašto nije uporabljen hrvatski naziv *preslovljavanje*, kad ga već imamo i kad je jasniji, a drugi, što to treba hrvatskomu pravopisu. To treba srpskomu u kojem se strana imena pišu po stranosrpskomu izgovoru.

(...)

Autori Matičina pravopisa donose poglavlje koje ni sami ne razumiju. Da razumiju, ne bi uzeli 25 specijaliziranih stručnjaka da ga pišu. A oni i nisu bili svjesni za što rade ono što rade, nije im bilo rečeno ili im je bilo krivo rečeno jer temu o pravopisnoj primjenljivosti tih pravila ne valja ozbiljno ni načinjati. (...)

Kao poslasticu rado bih čuo Zidićevo obrazloženje zašto u tome pravopisu inače nepotrebno, ali krnje poglavlje ima samo 49 jezika, među kojima su i joruba i sanskrt, a nema dvadesetak službenih jezika država koje imaju od pet do 145 milijuna stanovnika (...).

Po kojim se kriterijima jedni jezici nalaze u tome poglavlju, a po kojima drugih nema?

To je samo djelić izazova jer za širu stručnu analizu treba vremena. Hrvati ga imaju jer se već godinama bave pravopisom kao najvažnijim kulturnim pitanjem. Svoj prilog tomu beskorisnomu raspravljanju dodala je i Matica hrvatska.»

Jelena Ribarić

O JEZIKU I PRAVOPISU SA SANDOM HAM

Sanda Ham rođena je 20. kolovoza 1959. u Osijeku gdje je završila osnovnu i srednju školu te 1982. godine diplomirala na ondašnjem Pedagoškom fakultetu. Na zagrebačkome

Filozofskom fakultetu magistrirala je 1988. s temom *Pasivna rečenica u suvremenom hrvatskom književnom jeziku*, a doktorirala 1994. s temom *Jezik Josipa Kozarca, sklonidbeni sustav*. Od 1983. radi na Pedagoškome fakultetu (danas Filozofski fakultet) u Osijeku. Danas ondje predaje kolegije Hrvatska morfologija i Hrvatska sintaksa te vodi Katedru za suvremeni hrvatski jezik. Voditeljica je Odjela za hrvatski jezik u Matici hrvatskoj Osijek, a predsjedava i Kulturnim vijećem Grada Osijeka. Glavna je i odgovorna urednica časopisa *Jezik*. Središnja područja njezina znanstvenog rada predstavljaju suvremeni hrvatski jezik, osobito njegovo normiranje, morfologija i sintaksa, te hrvatski književni jezik u 19. stoljeću. Objavila je stotinjak znanstvenih radova. Autorica je *Hrvatske školske gramatike*, *Povijesti hrvatskih gramatika* i *Jezika zagrebačke filološke škole* te suautorica *Hrvatskog školskog pravopisa*. Bori se protiv rashvaćivanja hrvatskoga jezika.

Glavna ste i odgovorna urednica časopisa Jezik. Na tome ste mjestu naslijedili Stjepana Babića, a on Ljudevita Jonkea. To je velika odgovornost, ali i čast.

Jezik izlazi već 55 godina i – da, ja sam u pola stoljeća treća osoba koja ga uređuje. Dvije su osobe ispred mene doista veliki znanstvenici, a neprijeporne su njihove zasluge u poticanju i razvijanju jezične kulture u nas i u očuvanju hrvatskoga jezika kada je ponajviše bio ugrožen unitarističkom politikom u bivšoj državi. Odgovornost je prema tomu dvostruka – valja biti dostojna nasljednica dvojice urednika u znanstvenome i stručnome smislu, a postoji i odgovornost prema čitateljima – Jezik čitaju oni kojima je hrvatski na srcu i oni ne smiju biti iznevjereni.

Prvi mi je put Jezik dopao u ruke kada sam bila studentica 2. godine. Na nastavu nam ga je donijela naša profesorica i poslije moja vrsna mentorica, Jasna Melvinger. Podijelila nam je nekoliko starijih brojeva kojih je Jezikovu uredništvu tada bilo preteklo i rekla

nekoliko riječi o povijesti časopisa. Ne treba zaboraviti da je to bilo 1979., pa se baš i nije moglo previše govoriti o Jezikovoj povijesti jer je obilježena jarkim hrvatskim bojama, ali je znakovito bilo to što nam je podijelila brojeve iz ranih 70-tih godina u kojima su objavljene izjave hrvatskih institucija u kojima se odriču Novosadskoga dogovora. Mi studenti smo to znali poštovati.

Gledano očima studentice druge godine koja sa strahopoštovanjem drži Jezik u rukama – čini mi se doista nemogućim da ga sada uređujem, a gledano sada – to mi je obveza, naporan posao, odgovornost, ali ponajviše zadovoljstvo. Čast? Naravno, i te kako. Jezik ima neprijeporan ugled, pripada A1 časopisima, najmanje 2000 pretplatnika; Jezik je već davno, davno prije nego što sam uopće i čula za njega, prestao biti časopis, a postao institucija hrvatskoga jezikoslovlja – kako mi ne bi bila čast!

Pokretačica ste Jezičnoga telefona pri Odjelu za hrvatski jezik osječkoga ogranka Matice hrvatske. Kako ste došli do te zamisli?

Matica hrvatska čuvarica je hrvatske kulture. Tako je zamišljena kada je u 19. st. osnovana, a tako je i ostalo do sada. Posve je razumljivo jezikom se baviti u Matici i posve je razumljivo i druge potaknuti na to. Savjetodavna služba, što jezični telefon i jest, nametnula se sama po sebi kao vrlo pristupačan način bavljenja jezikom, koristan i usmjeren boljitku jezične kulture.

Iskustvo s Jezičnim telefonom pokazalo je da je zamisao bila dobra jer zanimanje doista veliko i odjek više nego dobar.

Kako komentirate tvrdnje da tradicija nije važna za pravopis, već da je bitno uvažavanje demokratičnosti po uzoru na engleski jezik?

Takva tvrdnja temelji se na predrasudi da tradicija nije demokratična, pa već i samo to kaže da je riječ o očitoj demagogiji. Tu sam tvrdnju do sada čula samo od neupućenih u pravopisna zbivanja i/ili od protivnika Babić-Finka-Moguševa Hrvatskoga pravopisa.

U Hrvatskoj su, naime, od kraja 19. st. zaživjela Brozova pravopisna načela. Održavala su se i učvršćivala sve do 1960. kada izlazi novosadski pravopis koji je utemeljen na jugoslavenskoj unitarističkoj jezičnoj misli, odnosno, na izjednačavanju srpskoga i hrvatskoga jezika tako da se hrvatske posebnosti izgube i prevladaju srpske. Riječ je o pravopisnoj fonetizaciji, dosljednoj primjeni načela: Piši kao što govoriš, načela koje se ne može smatrati prihvatljivim za hrvatski pravopis. To je načelo u srpski pravopis ucijepio Vuk Stefanović Karadžić, dok je hrvatskomu pravopisu uvijek bilo bliže Babukićevo: Piši za oči, govori za uši. Konkretno, to je u novosadskome pravopisu značilo sastavljeno pisanje brojnih izraza (jer se sastavljeno izgovaraju – približavanje pisma izgovoru; fonetizacija!) pa se tako od Hrvata tražilo da pišu sastavljeno i *ne ću* i *na žalost* i *na primjer*. Tražilo se i da sastavljeno pišemo futur prvi, ali to je doista bio prevelik zahtjev i u unitarističkim prilikama – *sješću*, *plešču*, *trešču*... (umjesto *sjest ću*, *plest ću*, *trest ću*) – Hrvati doista nikada nisu prihvatili. Tražilo se da se u pismu izostavlja *d* i *t* ispred *c*, *č* pa da se piše *paci* (umjesto *patci*), *baci* (umjesto *batci*), *gubici* (umjesto *gubitci*). Nadalje, radi potiranja hrvatskih posebnosti ekaviziralo se što više oblika, pa tako postaje *grešan* i *grešnik* (umjesto *grješan* i *grješnik*) makar je u Zdravomarijo uvijek bilo: *moli za nas grješnike*..., tako su postale i *strelice* i *pogreške*. Novosadsku tradiciju nastavlja Anić-Silićev pravopis iz 1986. (koji se zove *hrvatskoga ili srpskoga jezika*), pa opet pravopis istih autora iz 2001., ali sada pod nazivom: Pravopis hrvatskoga jezika.

Usuprot novosadskoj tradiciji stoji brozovska tradicija i brojna izdanja Babić-Finka-Moguševa Hrvatskoga pravopisa na toj tradiciji utemeljena, a sada je tu i Babić-Ham-

Mogušev Školski pravopis s istim načelima. Oba se pravopisa upotrebljavaju u školi i prema njima se piše veći dio udžbenika.

Dakle, izbor nije nikada bio između tradicije i demokratičnosti, nego između brozovskih i novosadskih pravopisnih načela, a uz novosadarije ide i odgovarajući pogled na jezik – unitaristički.

Treba li pravopis pristajati na kompromise?

U Hrvatskim jezičnim prilikama treba pristati na kompromis, ali samo dotle dok se protjerani hrvatski pravopisni likovi ne vrate u svoju maticu, u hrvatski jezik. U tom prijelaznom razdoblju bile su dopuštene dvostrukosti, svojevrstne pravopisne olakšice – moglo se pisati i *ne ću* i *neću* i *grješan* i *grešan* i *napici* i *napitci*. Tomu je tako jer je novosadska tradicija ipak živjela tridesetak godina i nekoliko je naraštaja ipak opismenjavano prema njoj; dakle, trebalo je prijelazno, kompromisno razdoblje. Ono je bilo čak i vrlo dugo – desetak godina. Završilo je Školskim pravopisom u kojem nema dvostrukosti. Osim toga, Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika, kojemu predsjedava Radoslav Katičić, odlučno je protiv dvostrukih pravopisnih rješenja, jer traži dosljednu primjenu onih rješenja gdje su sada dvostrukosti. Zapisnici sa sastanaka Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika dostupni su na mrežnoj stranici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, zanimljivo je vidjeti odnos pravopisnih snaga u Hrvatskoj – protivnika *ne ću*, *grješan* i *napitci* vrlo je malo.

Prošle je godine svjetlo dana ugledao i Matičin pravopis. Što mislite o pravopisnim rješenjima koja propisuju njegovi autori i o cjelokupnoj situaciji oko nastanka toga pravopisa? Naime, sve se odvijalo u popriličnoj tajnosti, a na čelu je pravopisnoga povjerenstva bio nepravopisni stučnjak. Jedan od onih koji se osjećao pozvanim komentirati ga jest i Miljenko Jergović, a prodavao se na kioscima Tiska.

Matičin se pravopis doista nije trebao pojaviti u obliku u kojem jest – najkraće rečeno, pravopisna je norma stabilna i prihvaćena i promjena pravopisnih načela s te strane nije potrebna. Matičin je pravopis samo zamutio izbistrenu pravopisnu vodu i na žalost, riječ je o zaokretu od hrvatske tradicije prema novosadskoj – opetovani povratak dvostrukostima od kojih je jedna strana dvostrukosti novosadarija. Osim toga, mijenja i ustaljenu praksu pisanja kratice, primjerice, predlaže se pisanje *INA*, *INA-e* (umjesto uobičajenoga – *INA*; *INE* ili *Ina*, *Ine*); nadalje, ustrajava na pisanju likova *uglavu*, *uvjetar*, *nizvodu*, *nizdlaku* – sve to ne pripada hrvatskoj tradiciji. A ni demokraciji :).

Otužno je što taj pravopis niče u MH, nacionalnom, kulturnom (a kada je bilo potrebno i političkom) hrvatskom utočištu. Nije dobro da se takva hrvatska institucija poigrava s tako ozbiljnom stvari kao što je hrvatski pravopis u kojem je zbijeno mnogo toga, a ne samo puko zapisivanje našega jezika.

Predsjednik je Povjerenstva Igor Zidić koji je ujedno i predsjednik MH pa pretpostavljam da je jedna dužnost zbog druge. Komentari Miljenka Jergovića nisu mi poznati, jer ne pratim njegove javne istupe, a u svojim književnim djelima ne komentira pravopisna zbivanja. A što se tiče Tiska – ipak bi neku razinu valjalo zadržati, a ne se raspačavati po kioscima. Možda je Tisak izabran kao vrlo unosan posrednik između izdavača i čitatelja, ali to doista ne znam i ne mogu tvrditi.

Promidžba je bila vrlo agresivna, Matični promidžbenjaci više su napadali Babić-Finka-Mogušev pravopis nego govorili o svojem, dakle, branili su se iako ih nitko u stvari nije ni napadao. Išli su toliko daleko da su ustvrdili kako Babić-Finka-Mogušev pravopis u liku *ne ću* nudi srpsko jezično rješenje. To je doista budalaština.

Javnost hrvatske jezikoslovce često dijeli na «lijeve» i «desne». Vas pri tome svrstavaju u one «desne». Slažete li se s time ili...?

Nisam sigurna što znači biti desni ili lijevi, osim u politici. A ni tu stvari baš nisu jasne u nas. Politikom se ne bavim, nisam ni u kojoj stranci. Naravno da imam svoju političku volju i stavove, ali oni dođu do izražaja kad su izbori i tada u skladu sa svojom političkom voljom i stavovima dajem svoj glas. Posve osobno i nejavno, pa neka tako i ostane.

Sebe vidim kao osobu i jezikoslovku kojoj je hrvatski na srcu i tako i javno nastupam. Ako tko misli da je to desno – tu ja ne mogu ništa promijeniti, ne ću prestati biti to što jesam jer tamo negdje netko lijepi etikete po meni.

Smatrate li kako nam je potreban zakon o hrvatskome jeziku?

Predsjedništvo je HFD-a još u srpnju 2006. raspravljalo o prijedlogu jezičnoga zakona i tada je zaključeno da „treba objaviti inicijativu za osnivanje jezičnog zakona koji uključuje formiranje jezičnog povjerenstva“. Uvodničar je u temu tada bio S. Babić, a I. Škarić, predsjednik HFD-a, sastavio je konkretan prijedlog. Prema tomu, nije riječ o neočekivanom ili pojedinačnom istupu, nego o promišljenom i zajedničkom postupku šire jezikoslovne zajednice. Naravno da ima i onih koji ne vide potrebu za jezičnim zakonom i koji smatraju da je sve što treba biti zakonom propisano o hrvatskome jeziku već i propisano.

Jezikoslovce prozivaju da premalo čine za hrvatski jezik, da poplavi anglizama nisu postavili dosta čvrstu branu, da su pravopisne rasprave učinak njihovih nepomirljivih osobnih jezikoslovnih stavova... Međutim, jezikoslovci ne mogu postići onoliko koliko se očekuje od njih bez službene, zakonske, državne podrške. Ustavna odredba o hrvatskome jeziku, da je u službenoj upotrebi u Republici Hrvatskoj hrvatski jezik i latinično pismo, vrlo je široko postavljena, a da nije ni posve jasno postavljena pisao je I. Škarić u 52. god. Jezika u radu *Kroatizmi u hrvatskome jeziku ili što to doista propisuje hrvatski ustav*. Pokazuje se da granica službenoga jezika u praksi nije uvijek neprijeporna (može li se u izjavi za središnji državni dnevnik reći – *kaj delajo?*, a u prijenosu koncerta govoriti o *stageu* na kojem su glazbenici?), a prijepor je i oko samoga hrvatskoga jezika – to javnost ponajbolje vidi u pravopisnome pitanju (koje nije jedino, ali je najočitije) gdje jedni u hrvatski (službeni) jezik smještaju i ono što mu po samoj naravi ne pripada - *neću, greška*, a drugi smatraju da su ti oblici izvan hrvatskoga (službenoga) jezika. Makar Zakon o trgovačkim društvima jasno utvrđuje da nazivi trgovina i sl. trebaju biti hrvatski, u praksi ipak prevladavaju anglizimi ili kako to S. Babić zove – anglokrobatski jezik.

Jezični zakon ne bi mogao riješiti naše poteškoće uredbama i kažnjavanjima (to svakako ne), ali bi se moglo, na temelju toga zakona, osnovati državno normativno tijelo koje bi postavilo granice, kriterije i smjernice; utvrdilo nacionalnu jezičnu politiku i učinilo ju obvezujućom. Naravno, postoji Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika, ali ono nema zakonsku snagu i za sada rješava pojedinačna jezična pitanja, a ne opću jezičnu nacionalnu politiku. U tome nam je smislu jezični zakon potreban i poticaj je HFD-a dobro došao.

*Wolf Oschlies, njemački stručnjak za Istočnu Europu i Balkan, u svome članku *Balkanski jezici u Europskoj uniji postojanje samostalnoga hrvatskog jezika naziva idiotizmom. Štete li takve izjave Hrvatskoj, pogotovo ako su izrečene iz usta “stručnjaka”?**

Vrlo je teško komentirati Oschliesov članak. Evo ulomka iz toga članka, pa će čitateljima Hrvatistike biti jasnije zašto se to gotovo i ne može komentirati – zdravom se razumu, naime, vrlo teško boriti protiv apsurdna:

“Idiotizam glede srpskohrvatskog i hrvatskosrpskog jezika

Što je u Moldaviji – Pridnjestrovlju početkom 1990-ih bio secesionistički rat uvezen iz Rusije, to se istodobno događalo u Jugoslaviji kao pravi građanski rat. Naročito su se Hrvati osjećali ugroženima od „velikosrpskog agresora“, a kao dokaz stalno su stajali pred očima tobožnje potiskivanje „hrvatskog jezika“. Što je bilo besmisleno: u Jugoslaviji su bila samo tri jezika, na sjeveru slovenski, na jugu makedonski, u ostalim regijama jedinstveni materinji jezik 80 posto svih građana Jugoslavije, „koji su Srbi nazivali srpskim, a Hrvati hrvatskim“, kako je to svjetski poznati hrvatski liričar Miroslav Krleža s lakoćom ocijenio. U međunarodnoj znanosti stotinu se godina govorilo samo o „srpskohrvatskom“, sve dok hrvatski fašisti, ustaše, došavši u travnju 1941. uz pomoć Hitlerova rata protiv Jugoslavije na vlast u njihovoj „Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“ (NDH), nisu to promijenili. Njihov doslovce prvi zakon odnosio se na „čistoću hrvatskog jezika“ – što je cilj koji je desetljećima nakon rata nacionalistička hrvatska emigracija u Zapadnoj Europi i Južnoj Americi gromoglasno propagirala. U Jugoslaviji taj jezični nacionalizam nije na početku imao nikakve šanse: u „Novosadskom sporazumu“ zaprisegnuli su Srbi i Hrvati na jedinstvo njihova zajedničkog jezika – s dvjema sekundarnim podvrstama: srpskohrvatskom i hrvatskosrpskom.

Idiotizam je počeo 1967. Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, koju su slijedile daljnje provokacije: Hrvati su povukli svoj potpis ispod Novosadskog sporazuma te su službeno zatražili da se jugoslavenski savezni zakoni objavljuju na četirima jezicima: slovenskom, hrvatskom, srpskom i makedonskom. Savezna vlada u Beogradu vidjela je kako se otvara Pandorina kutija, jer po tom etničkom načelu moralo bi se onda dopustiti i daljnje jezike, među kojima muslimanski za Bosnu, jer po logici Hrvata nije moglo biti nikakva zajedničkog bosansko-hercegovačkog jezika.”

Članak je pisan na niskoj kulturnoj razini, neznastveno i bez argumenata. Proglasiti legitimnu volju i pravo Hrvata (ili kojega drugoga naroda) da svoj jezik zovu pravim imenom, – idiotizmom; nazivati nacionalnu, državnu, kulturnu i jezičnu različitost balkanskim Slavenima ili Južnim Slavenima s kojima se teško može kratko i sažeto komunicirati – doista je razina na kojoj se ne može raspravljati. Nakon pročitanaog teksta ostaje nevjerica – zar još netko doista danas tako piše i na taj način razmišlja?

Umjesto argumenata, autor navodi ispraznosti o Bečkome dogovoru i sto godina mlađemu mu bratu – Novosadskome. Ispraznosti, jer o Bečkome dogovoru ponavlja utopijsku romantičarsku i mladogramatičarsku misao o jednom jeziku jednoga naroda i jedne književnosti; misao koja je slijepa na činjenicu da je hrvatski književni jezik u doba Bečkoga dogovora (1850.) do te mjere izgrađen da Hrvati ne mogu prihvatiti ponuđeni im dogovor jer se tako vraćaju *iza* svojega književnoga jezika, na puki narodni govor koji tek treba izgraditi i uzdignuti na nadijalekatnu razinu. Ne treba boljih dokaza za to od činjenice da prije Bečkoga dogovora, a od 1604. do 1850., Hrvati imaju napisanih 17 gramatika hrvatskoga jezika (četdesetak izdanja!) štokavske književnojezične stilizacije i 9 kajkavskih – dakle, riječ je o 26 naslova i autorâ , a ni u jednom naslovu nema *srpskoga*. Bečki je dogovor politički dokument kojemu je jezično-pravopisna reforma samo isprika za političko (i tada neuspjelo) obvezivanje potpisanih strana. I tako ga treba shvatiti, kao i Novosadski kojim autor obilato blati hrvatski jezik, a još k tomu, između tih dvaju dogovora, kao najtvrdi utvrdi kojom želi obraniti svoju tezu “idiotizma”, nad Hrvate nadvija sablast i sablazan ustaštva.

Točno je što autor kaže da se *u međunarodnoj znanosti stotinu godina govorilo samo o „srpskohrvatskom“*, ali to nije hrvatska pogriješka, nego međunarodna, a prednjačila je njemačka slavistika. Priznaju li sad (*međunarodna znanost*) postojanje hrvatskoga jezika, moraju priznati i to da su stotinu godina griješili. Čini se da je lakše nadrižnanstvenjaštvom braniti svoje pogriješke, nego ih priznati. A ako treba, kao zanimljiva potankost, može se reći i pokoja neistina, primjerice da su *u Hrvatskoj na snazi nadzorne i kaznene odredbe u pogledu „hrvatskog jezika“*. Međutim, mi nemamo ni zakon o jeziku.

Katarina Filipović

GRAMATIKA MATIJE ANTUNA RELKOVIĆA

Matija Antun Relković bio je veliki zagovaratelj jezične čistoće. Govoreći o potrebi čišćenja jezika od tuđica Relković kaže:

«Iz ovoga takojer sudim da oveh riči naša Slavonija, kako drugi narodi izgovaraju, bi izreći imala, a turske i inostranske odbaciti morala. Međuto, ne ću u ovomu biti zakonoša, niti ikomu zapovidam, kako ni kod drugi jezika gramatici. Za meštra čistoće djačkoga jezika drži se Cicero, ali ni njega svi ne nasliduju. Ovako, komu ova moja gramatika ne bude po ćudi, nego navadne riči potribovati i običajno govoriti hoće, po meni može. Ali ja znam dobro razlučiti znanje od običaja, i da je drugo što se čini, a drugo što bi se ili činiti moglo, ili činiti imalo. Znam po isti način da mlogi poleg štimanja

živu i ravnaju se, i ovo štimanje prehinji jeh da jim se čini da su mudri, pametni i pobožni. Zato ja svakoga u svomu ostavljam štimanju, mene neka takojer nitko iz svoje slobodne volje ne sudi, nego iz dila i uzroka moji, koje izdajem, i izdao jesam.»

U svome je radu želio poučiti Slavonce i osloboditi ih neznanja i primitivnih običaja. Njegova *Nova slavonska i nimačka gramatika* (*Neue Slavonische und Deutsche Grammatik*) pisana je u duhu vremena. To je prava prosvjetiteljska knjiga koja ima gramatiku, rječnik i uzorke konverzacije.

Nova slavonska i nimačka gramatika doživjela je tri izdanja (Zagreb¹ 1767., Beč² 1774., Beč³ 1789.). Naslov je u svima isti. Prvo se izdanje razlikuje od ostalih dvaju jer sadrži posvetu biskupu Franciscu Thausyju, pogovor i priču *Od mlinara i njegova sina*. Posveta u prvome izdanju završava navođenjem mjesta i datuma: «U Lukačevu Šamcu kod Save, na 2. januara 1767. Priponizni sluga Matija Antun Relković, brodske regimente oberljeut.»

Gramatika se sastoji od četiriju osnovnih dijelova: uvodnoga dijela (29 str.), gramatike (385 str.), pojmovnoga rječnika (85 str.), 20 konverzacijskih uzoraka i priče *Od mlinara i njegova sina* (99 str.). Dok je gramatika pisana hrvatskim i, djelomično, njemačkim jezikom, naslovi su i gramatičke kategorije, uz hrvatski i njemački, pisani i latinski.

Gramatika započinje *Pridgovorom dobrovoljnom slavonskom štioču*, a *dobrovoljni štioč* onaj je koji će gramatici pristupiti dobrohotno. Relković već u predgovoru ističe svoje purističke težnje govoreći o potrebi izbacivanja tuđica iz hrvatskoga književnog jezika. Pri tome daje i cijeli mali rječnik turcizama koje je potrebno ukloniti.

Fonetika i fonologija

Gramatika je pisana štokavštinom i ikavicom uz poneki jekavizam. Na početku gramatike nalazi se prikaz staroslavenske ćirilice, a zatim slijede latinična slova i upute za njihovo čitanje. Izlažući slavonski slovopis, Relković slikovito poučava kako se čitaju i pišu pojedina slova, npr. slovo ch koje označava fonem ć: *chako neche ichi chorav chupriom* (ćako neće ići ćorav ćuprijom), slovo h koje označava fonem h: *kuhasc kuha od kruha juhu* (kuhač kuha od kruha juhu). Važno je naglasiti

kako Relković samoglasno r piše kao er (*smert*) te kako razlikuje đ (gj: *gjuro*) i dž (*cxigirica, macxar*), ali dž bilježi samo u turcizmima. Kao i njegovi prethodnici i on razlikuje tri naglaska: akut, gravis i cirkumfleks.

Morfologija

Relković se od svojih prethodnika razlikuje prema shvaćanju padežnoga sustava. U sklonidbi Relković razlikuje 7 padeža jednine, kao i množine, ali ne poznaje lokativ. Šesti je padež ablativ, koji se od genitiva razlikuje prijedlogom *od*.

Kao i ostali pripadnici hrvatske gramatičarske tradicije i Relković razlikuje tri imeničke sklonidbe. Prije poglavlja o imeničkim sklonidbama daje tablični prikaz padeža i nastavaka – *Tabella Formationum*. Relkoviću *h* služi za razlikovanje padeža ili kako sam kaže: «H sluxi na kraju rics za rastavit casus jedan od drugoga, napril: Nominativo plurali ovi ljudi. Genitivo ovih ljudih.»

Donosimo pregled Relkovićevih padežnih oblika za N, G, D i I množine po imeničkim vrstama:

a vrsta	Tabella Formationum
N Otcī	-i, -ah
G Otacah	-ah
D Otcem	-em, -im, -om
I Otcih	-ih, -im, -ima

e vrsta	Tabella Formationum
N Matere	-e
G Materah	-ah
D Materam	-am, -ama
I Materama	-ami, -ama

i vrsta	Tabella Formationum
N Kcheri	-i
G Kcherah	-ih
D Kcheram	-im, -ima
I Kcherami	-ima

Na temelju navedenoga mogli bismo neispravno zaključiti kako Relković nudi dvostrukosti ili trostrukosti u pojedinim padežima. Kod Relkovića nema dvojine kao ni kod njegovih prethodnika. Kod njega se javljaju množinski genitiv i ablativ: *noguh, rukuh*.

Kod pridjeva ne razlikuje vid, kao ni dvije sklonidbe. Sve pridjevne riječi (pridjevi, zamjenice, redni brojevi) sklanja kao određene pridjeve, a navezaka nema jer se završni samoglasnici smatraju obveznim dijelom nastavka (a: *dobr-oga*, u: *dobr-omu*). Relković nema nastavka koji bi završavao na samoglasnik *e*, kao što ga nemaju ni njegovi prethodnici.

Optativ i konjunktiv Relković ujedinjuje (optativ razlikuje od konjunktiva prema dodanom *da*: indikativ prezenta glasi *imam*, a optativ i konjunktiv *da imam*), a ostala glagolska vremena i načini isti su kao i u suvremenome jeziku.

U Relkovićevoj su gramatici opisani i prijedlozi (*pridstavak*), veznici (*sastavak*), koji mogu biti *vežući, rastavljajući, protiveći, uzrokujući, zatvarajući i izdvajajući*, i uzvici (*medjumetak*), koji mogu biti uzvici *ponukavanja, žaljenja, začudjenja, dosadjenja i otirivanja, zapovijanja*. Uz prijedloge

koji idu uz dativ treba napomenuti da su dodani prijedlozi koji se danas vežu uz lokativ pa i jedan instrumentalni (*prama, protiva, u, na, po, pri, o, k, mediu*). Lokativni su prijedlozi uz dativ, jer Relković nema lokativa. Prilozi (*pririchak*) mogu biti *gibanje u mistu, vrimena, broja, reda i kolikoće*.

Vidljivo je kako je do Relkovićeve vremena u hrvatskoj gramatici već usustavljeno gramatičko nazivlje.

Leksikologija

U *Novoj slavonskoj i nimačkoj gramatici* nalaze se tri rječnika. Prvi je, *Verstopis*, na kraju *Pridgovora dobrovoljnom slavonskom štioću* i sadrži 38 riječi. Riječi su to koje autor smatra «turskima i inostranskima» te savjetuje njihovu zamjenu domaćim riječima. U *Verstopisu* se tako nalaze:

aferim, bešika, bez (=platno), brašno, bašča, bukara, čaša, čakšire, čirak, čorba, čoha, ćuprija, duhar, fenjer, findžan, furuna, groznica, đubre, havlja, haramzada, jabanlija, japundža, jastuk, jorgan, kašika, kandžija, kreč, kolan, komšija, makaze, odžak, pendžer, peškir, sanduk, sinžir, terzija, sirće.

Brašno, čaša i groznica domaće su riječi. Ostale su turcizmi.

U drugome se rječniku, smještenom u poglavlju *Od glasa silabe i od nadslovakah*, nalaze riječi koje se razlikuju samo akcentom.

Treći se rječnik nalazi pred kraj gramatike, a zove se *Vocabularium* i *Ričnik*.

Matija Antun Relković bio je veliki purist. Ono što je zagovarao u uvodu gramatike, dosljedno je i proveo kroz čitavu gramatiku. Svjestan činjenice o potrebi učenja književnoga jezika, podučavao je čitatelja kako zamijeniti tuđicu određenom hrvatskom riječju. Upravo je time pridonio normiranju hrvatskoga jezika.

Biografija Ljudevita Jonkea

Ljudevit Jonke, hrvatski jezikoslovac, rođen je u Karlovcu 29. srpnja 1907. Pučku školu i gimnaziju završio je u rodnome gradu. Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu diplomirao je *povijest jugoslavenskih književnosti, hrvatski jezik sa staroslavenskim i narodnu historiju s ruskim i latinskim*. Dvije godine (1930.-1932.) boravio je na studiju na Karlovu sveučilištu u Pragu gdje počinje prevoditi s češkoga jezika. Od 1933. godine profesor je na sušačkoj gimnaziji, a u Zagreb prelazi 1940. godine te je 1942. izabran za asistenta na Filozofskom fakultetu. Doktorirao je disertacijom *Dikcionar Karlovčanina Adama Patačića*. Predavao je češki jezik i književnost od 1945. godine, a od 1949. suvremeni hrvatski književni jezik. U pedesetim godinama počinje sustavno proučavati do tada zanemarenu problematiku hrvatskoga jezika od preporoda prema kraju 19. st. (*Borbe oko književnog oblika imeničkog genitiva množine u 19. stoljeću* (1957.), *Osnovni problemi hrvatskoga književnog jezika u 19. stoljeću* (1958.), *Sporovi pri odabiranju govora za zajednički književni jezik Hrvata u 19. stoljeću* (1959.)). Proučavao je djelatnost Bogoslava Šuleka i Adolfa Vebera Tkalčevića. Sudionik je Novosadskoga dogovora (1954.) te jedan od urednika *Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika*. Član je Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Kada je primjena novosadskih zaključaka počela ići na štetu hrvatskoga jezika, u nizu polemika sa srpskim jezikoslovcima i književnicima, branio je pravo hrvatskoga naroda na vlastiti jezik. Pisao je u dvjema rubrikama jezične savjete, od 1961. u *Telegramu* i od 1971. u *Vjesniku*. Od 1970. godine bio je predsjednik Matice hrvatske. Zbog hrvatskoga nacionalizma proganjan je poslije donošenja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika* (objavljena u *Telegramu*, jugoslavenskim novinama za društvena i kulturna pitanja, br. 359, 17. ožujka 1967.) te prisilno umirovljen. Otada je radio na završetku *Rječnika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Umro je 15. ožujka 1979. u Zagrebu.

Godina 2007. proglašena je godinom književnika Petra Hektorovića (1487.-1572.) i filologa Ljudevita Jonkea (1907.-1979.) odlukom Hrvatske kulturne zaklade. Akademik je Babić rekao za Jonkea: *On je Hrvatima otkrio predvukovsko jezikoslovno 19. stoljeće*, te dodao kako je raskrinkao srpska podmetanja o zajedničkoj ulozi Karadžića i Gaja. Za razliku od Srba, kojima je Karadžić za književni jezik nametnuo govor svojega zavičaja, Hrvati su, ustvrdio je S. Babić, tada imali već dva stilizirana književna jezika između kojih je za zajednički trebalo izabrati jedan.

Jonkeova je glavna zasluga (osim polemičkih i političkih rasprava protiv nasilnoga posrbljivanja hrvatskoga jezika) u tome što je pobudio zanimanje za doprinose zagrebačke filološke škole i utjecao na njenu bitnu ulogu u normizaciji hrvatskoga jezika.

Temeljna bibliografija Ljudevita Jonkea

- Dikcionar Adama Patačića* (Zagreb, 1949.)
- Književni jezik u teoriji i praksi* (Zagreb, 1964.)
- Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća* (Zagreb, 1971.)

Hrvatski književni jezik danas (Zagreb, 1971; zabranjeno)

O hrvatskome jeziku, objedinjuje jezične savjete Ljudevita Jonkea iz Telegrama od 1960. do 1968., Zagreb, Pergamena, 2005., priredio Ivan Marković

Prevodio je češka prozna djela na hrvatski jezik u prvom desetljeću svojega djelovanja.⁴²

O hrvatskome jeziku (2005.)

Knjiga *O hrvatskome jeziku* sastoji se od članaka Ljudevita Jonkea objavljenih u zagrebačkome *Telegramu* u razdoblju od 1960. do 1968. godine. Jonke u svojim člancima problematizira pitanje hrvatskoga književnog jezika u svjetlu Novosadskoga dogovora o zajedničkome hrvatsko-srpskom jeziku. Knjiga je zanimljiva zbog toga što pitanje književnoga jezika i pravopisa pobuđuje zanimanje i danas u Republici Hrvatskoj.

Časopis Jezik od 1960. – 1961.

Časopis *Jezik* izlazi od 1952. godine u nakladi Hrvatskoga filološkoga društva. Izlazio je redovito, osim u vrijeme kada se pripremao novosadski pravopis od 1960. do 1961. Pravi je razlog neizlaženja bio u tome što je *Jezik*, časopis za kulturu hrvatskoga jezika, trebao postati časopis za kulturu hrvatskoga ili srpskoga jezika (u skladu sa zaključcima Novosadskoga dogovora), a hrvatsko uredništvo nije bilo spremno za takvu promjenu kao ni sam Jonke koji je bio glavni urednik časopisa *Jezik* sedamnaest godina.

Karadžićevo i Jonkeovo geslo

U ono davno vrijeme kad je Vuk Karadžić na udicu stavio debelog crva po imenu Piši onako kako narod govori, a zagrizli su ga premnogi profesori pa se zaputili na selo pitati ljude ondje što da predaju studentima. Iste godine u obranu profesorske časti ustao je Ljudevit Jonke drugim geslom – Piši onako kako dobri pisci pišu⁴³. Isprva nije zvučalo loše: jezik je konstrukt i prije će ga se naći u knjigama nego na vašarima, a ni politička poruka nije bila za odbaciti – bolje kultura nego narod, osobito ako je kultura hrvatska, a narod srpski⁴⁴.

Književni jezik u teoriji i praksi (Zagreb, 1964.)

Knjiga se sastoji od dvaju dijelova:

Književni jezik danas

Književni jezik u 19. st.

Jonke u *Predgovoru* objašnjava zašto piše o 19. stoljeću:

«Nije moguće steći pouzdano poznavanje današnjeg književnog jezika bez nekih osnova koje potječu iz 19. stoljeća. Priznajem, bilo bi korisno najprije pročitati drugi dio, a onda tek prvi, ali svaki se dio može čitati i sasvim samostalno.»

Jonke piše o jeziku pisaca zagrebačke filološke škole o kojima se do tada nije pisalo.

Jezični su mu savjeti poprilično dugi. Drugo izdanje *Književnoga jezika u teoriji i praksi* izlazi 1965. godine zbog velike potražnje⁴⁵. O nekim poglavljima iz toga izdanja treba progovoriti zbog toga što i danas izazivaju polemike:

Raznolikosti vokativa jednine imenica muškoga roda

⁴² Bernarda Petrović, *Jonkeov prinos hrvatskoj leksikografiji*, u: časopis *Jezik*, br. 5, Zagreb, str. 174.

⁴³ Krilaticu je preuzeo od Petra Skoka, ali ju je u potpunosti razradio i primijenio u teoriji književnoga jezika i u normiranju (Sanda Ham, *Ljudevit Jonke kao Jezikov urednik i suradnik*, u: *Jezik*, br. 4, str. 90.)

⁴⁴ Boris Beck, <http://www.nacional.hr/articles/view/19437/>, 16.01.2007., 22:00 h

⁴⁵ Stjepan Babić, *Zasluge profesora Ljudevita Jonkea za hrvatsko jezikoslovlje*, u: *Jezik*, br. 3, str. 84.

Nesigurnosti s vokativom jednine imenica ženskoga roda
Ja vučem čemer magle tvojih gorah
Srednjovjekovni, a ne srednjovjekovni
Razgovorni i književni jezik.

Raznolikosti vokativa jednine imenica muškoga roda

a) Vokativ jednine apelativnih imenica ima nastavak -e u tvrdih osnova (jelen-jelene), ali -u u tvrdih osnova na k, g, h, c, z (patak-patku) - tvrdi Jonke. Isti je opis i u *Hrvatskoj gramatici*⁴⁶. U mekih osnova, tvrdi Jonke, nastavak je -u (kralj-kralju), a oba su nastavka moguća u imenica koje su imale meki suglasnik, a danas imaju tvrdi (gospodar-gospodaru/gospodare). *Hrvatska gramatika, Povijesni pregled* i *Praktična gramatika* ističu samo nastavak -u, a *Školska gramatika* pored -u dopušta i -e⁴⁷. Imenica car u vokativu jednine glasi care kod Jonkea, ali i u *Hrvatskoj gramatici*. Kod imenice bratac nominativ je izjednačen s vokativom, ističe Jonke.

b) Vlastita osobna imena domaćeg porijekla koja završavaju suglasnikom imaju vokativ jednine na -e (Milan-Milane), u imena na -a vokativ je izjednačen s nominativom (Ilija-Ilija) u Jonkea, a jednako je stanje i u *Hrvatskoj gramatici*. Dvosložna imena s dugouzlaznim naglaskom u vokativu dobivaju dugosilazni naglasak i nastavak -o, imena na -o i -e imaju vokativ jednak nominativu (Mârko-Mârko). Strana imena također imaju izjednačen nominativ s vokativom (Franc-Franc).

c) Vokativ jednine kod prezimena na -a izjednačava se s nominativom (Vončina-Vončina), ali prezimena na -ić i -ović dobivaju nastavak -u (Ivšić-Ivšiću).

d) Kako glasi vokativ jednine prezimena Tabak? Tabače, Tabaku, Tabak?

Kada je riječ o imenu Tabak tada vokativ glasi Tabače, ako je pak riječ o prezimenu tada glasi Tabak. Kod prezimena Kralj vokativ može glasiti i Kralj i Kralju.

Nesigurnosti s vokativom jednine imenica ženskoga roda

Ante Kovačić u svom djelu *U registraturi* piše vokativ imenice Laura s nastavkom -o, dok Krleža u djelu *Gospoda Glembajevi* piše istu imenicu tako da izjednačava oblik vokativa s nominativom kako je i danas ispravno. Jonke u ovom slučaju griješi jer Kovačića ne može stavljati pored Krleže zbog toga što ne samo da pripadaju različitim stoljećima, nego je u Krleže riječ i o zagrebačkome razgovornom stilu.

Vokativ je jednak nominativu u svim ženskim i muškim osobnim imenima koja završavaju na -a tvrdi Jonke, isto je tako i u *Hrvatskoj gramatici*. Izuzetak čine dvosložna osobna imena s dugouzlaznim naglaskom (Rúža-Rûžo).

Imenica Marija ima dva vokativa (Marija i Marijo) pa Tadijanović u svojoj pjesmi pravilno rabi oblik Marijo - tvrdi Jonke, isto dopušta i *Hrvatska gramatika*. Imenice ženskoga roda osim onih na -ica imaju nastavak -o (ženo).

Imenice koje završavaju na -ica imaju tri nastavka:

a) apelativne imaju nastavak -ice (majčice); *Povijesni pregled* i *Hrvatska gramatika* navode nastavak -e

b) pogrdna imenica na -ico u vokativu glasi kukavice; *Povijesni pregled* navodi nastavak -o, a *Hrvatska gramatika* -o i -e

⁴⁶ Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

⁴⁷ Vlasta Rišner, *Iz jezične prošlosti i sadašnjosti*, poglavlje *O značenju i uporabi vokativa u suvremenom hrvatskom jeziku*, Matica hrvatska, Osijek, 2006.

c) osobna imena mogu u vokativu završavati na -ice/-ica (Jelice i Jelica), u *Povijesnome pregledu* samo na -e, a muška imena na -ica (Ivica).

Imenice ženskog roda nastale od pridjeva s dugim -a (mlada) imaju vokativ jednak nominativu. Nastavak -a u *Povijesnome pregledu* imaju ženska imena s višesuglasničkim završetkom (Ānka), ženska imena poput Āna, ali dvosložna ženska imena s dugouzlaznim naglaskom na prvom slogu imaju nastavak -o (Īva- Īvo). Opća imenica rodbinskogq odnosa u vokativu ima nastavak -a (māma), imena životinja u dozivanju (Šarulja). U *Povijesnome pregledu* piše kako je nastavak -a češći u dozivanju i normalnom obraćanju, dok nastavak -o poprima stilsko obilježje, a upravo je to uočio i Jonke.

Ja vučem čemer magle tvojih gorah

U pjesmi Antuna Gustava Matoša *Gnijezdo bez sokola* pojavljuju se genitivni množinski oblici imenica na -ah (gorah, zvijezdah, dvorah, morah, zorah, uzah, Ilirah) umjesto današnjega -ā. Takvi su se oblici pronalazili u tekstovima sve do pojave Brozova *Hrvatskog pravopisa* (1892.) i Maretićeve *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1899.). Jonke se zalaže za čitanje bez h.

Glavni su zagovornici genitiva na -ah bili Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Adolfo Veber Tkalčević i Vatroslav Jagić (u mladim danima). Kasnije Jagić u raspravi *Pomlađena vokalizacija u hrvatskom jeziku* (1869.) dolazi do zaključka da -h nema etimologijsko opravdanje i da je samo pravopisni znak koji želi označiti dužinu⁴⁸.

Novoštokavski genitivni nastavak -â pojavljuje se od prve polovice 15. stoljeća, a prevladava od 17. stoljeća te se nalazi u Kašićevoj gramatici iz 1604. Taj je nastavak pokazatelj da su prvi hrvatski jezikoslovci odabrali novoštokavsku stilizaciju književnoga jezika. Danas postoje dva oprječna mišljenja o statusu genitivnoga h: Josip Vončina smatra kako je ono dio nastavka, a Branka Tafra kako je ono pravopisni znak za duljinu sloga⁴⁹. Ilirci su propisali gramatički morfem h na kraju genitiva množine te su pejorativno nazvani ahavcima. Četiri su glavna ilirska jezično-pravopisna obilježja:

1. rogato e (ě) na mjestu staroga jata
2. dvoslov er (ar) za fonem /r /
3. slovo h u genitivu množine imenica svih triju deklinacija
4. stariji padežni nastavci u dativu, lokativu i instrumentalu množine.

Jonke je pisao kako je zagrebačka škola zagovarala -ah, Karadžić -a, a Kurelac -ov/ -ev/ -Ø. Vjekoslav Babukić u *Osnovi slovnice slavjanske narččja ilirskoga* (1836.) navodi postojanje nastavka -ah u a-sklonidbi, -ah u e-sklonidbi, -ih u i-sklonidbi. On ne kaže da se h mora izgovarati, ali smatra da se mora pisati po zakonu etimologije.

Antun Mažuranić u *Temeljima ilirskoga i latinskoga jezika* (1839.) također govori o postojanju nastavka -ah. Genitivni nastavak -ah postoji kod slavonskih gramatičara (Reljkovića, Lanosovića, Tadijanovića) kao pravopisni znak za duljinu samoglasnika. Babukić i Mažuranić smatraju ga dijelom nastavka. Kurelac je najžešći protivnik toga nastavka te je zbog toga predstavnike zagrebačke filološke škole nazvao ahavcima. Jonke navodi tri razloga zašto su ilirci davali prednost slovu h u genitivu množine:

1. zbog velike rasprostranjenosti u južnih Slavena
2. zbog usvojenosti kod pisaca
3. zbog potrebe jasnoće.

⁴⁸ Ljudevit Jonke, *Književni jezik u teoriji i praksi*, drugo prošireno izdanje, Znanje, Zagreb, 1965.

⁴⁹ Branka Tafra, *Dijakronijski aspekti normiranja hrvatskoga jezika*, u: *Zbornik zagrebačke slavističke škole*, FF pres, Zagreb, 2003.

Ilircima se nisu sviđali sinkretizirani (istooblični) oblici jer su siromašili padežni sustav i činili ga monotonim. Danas se istooblični parovi razlikuju po prozodijskim obilježjima (žēna-žēnā).

Jagić 1864. godine utvrđuje kako je genitiv na –a novija pojava u jeziku, jer u litavskom, sanskrtu i slavenskim jezicima ne postoji h. Veberova *Slovnica hrvatska* (1876.) posljednja je ilirska gramatika koja zadržava –ah i –ih, nastavci su –a i –i, a h je pravopisna oznaka za razlikovanje genitiva jednine i genitiva množine, isto tako misli i Šulek.⁵⁰

Srednjovjekovni, a ne srednjevjekovni

Pravopis iz 1960. ističe riječ srednjovjekovni kao takvu, a ne srednjevjekovni kako stoji u mnogim tadašnjim novinama. Složenica srednjovjekovni sastavljena je od pridjevsko-imeničke sveze (srednji vijek), osnova pridjeva završava na meki suglasnik (nj), a iza mekih suglasnika samoglasnik o prelazi u e, tu promjenu nazivamo prijeglasom. Prijeglas stoga i je glasovno pravilo, a ne zakon, jer se u ovom slučaju ne provodi. Osim toga za složenice je obavezan spojni samoglasnik o bez obzira na tvrdu ili meku osnovu. Takvo se odstupanje provodi i kod imenica odmila (medvjed-medo). Imenice ženskog roda poput dušo, ptico napustile su provođenje prijeglasa, nekada su davno glasile duše, ptice. Kod glagola u infinitivu na –ovati pravilno je i s i bez prijeglasa (kraljevati, ali i učiteljovati). *Hrvatski pravopis* kaže da su prave složenice pridjevi koji se tvore od raznih osnova sa spojnikom -o- (srednjovjekovni)⁵¹.

Razgovorni i književni jezik

Sintaktička sveza rednog broja i imenice put ne može glasiti prvi puta, nego prvi put. Složenica jedanput ima jedan naglasak te takva složenica ne može nastati s rednim brojem jer svaka riječ ima svoj naglasak (p^hvī pūt). Razgovorni je jezik često nepravilan, ali u književnom jeziku treba izbjegavati nepravilnosti.

U *Hrvatskome pravopisu* stoji da se brojevni izrazi složeni s riječju put ili puta pišu:

1. rastavljeno kad svaka riječ čuva svoj naglasak (drūgī pūt)
2. kao složenica (jedanput)⁵².

U *Hrvatskome školskom pravopisu* stoji da se rastavljeno pišu ako svaka riječ čuva svoj naglasak i ako druga ima lik pūta (dvâ pūta)⁵³.

Ljudevit Jonke odgovarao je na mnoga bitna jezična pitanja i osvjetlio ih u duhu svoga vremena. Njegovi se jezični savjeti podudaraju s današnjim stanjem u hrvatskim gramatikama. Jonke je pratio tadašnje časopise i književna djela te je u svojim savjetnicima ispravljao pogrješke hrvatskih književnika upućujući ih na pravila. Hrabro se borio protiv prevlasti srpskoga jezika nad hrvatskim. Ne smije se zaboraviti da je Ljudevit Jonke bio izrazito suvremen s obzirom na politička zbivanja koja su ga kočila.

⁵⁰ Branka Tafra, *Jezikoslovna razdvojba*, pogl. *Jesu li ahavci izgovarali h?*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995.

⁵¹ Stjepan Babić, Božidar Finka, Milan Moguš, *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb 2003.

⁵² Stjepan Babić, Božidar Finka, Milan Moguš, *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2003.

⁵³ Stjepan Babić, Božidar Finka, Milan Moguš, *Hrvatski školski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2003.

Ljiljana Kolenić, *Riječi u svezama: povijest hrvatske frazeologije*, Matica hrvatska, Osijek, 2006.

Knjigom *Riječi u svezama* podnaslovljenom kao *Povijest hrvatske frazeologije*, Ljiljana je Kolenić dala veliki doprinos nedovoljno istraženom povijesti hrvatske frazeologije. Knjiga se sastoji od 260 stranica ranije objelodanjenih tekstova u raznim znanstvenim časopisima. Tekstovi su za knjigu izmijenjeni, dopunjeni i prilagođeni. *Riječi u svezama* nastale su kao rezultat istraživanja na projektu *Frazeologija u djelima starih hrvatskih pisaca*. Leksik i frazeologija se nastoje dati u presjeku kroz različite stilove: poeziju, *epske pjesmotvore*, stare zapisnike, znanstvene tekstove i dječju književnost.

Četiri su velika poglavlja knjige. Prvo poglavlje *Staro hrvatsko pjesništvo* obuhvaća leksik srednjovjekovnoga pjesništva s primjerima i dodatkom u kojem se navodi popis postojanih sveza riječi u hrvatskom srednjovjekovnom pjesništvu. Osim srednjovjekovnog pjesništva, prvo poglavlje obuhvaća i leksik hrvatskih petrarkista u kojemu je dan i pregled sklonidbe imenica, zamjenica i pridjeva u pojedinim pjesnika. U prvom poglavlju knjige autorica nastoji dati pogled u dio leksika hrvatskog srednjovjekovnog pjesništva i piše odakle je uzimala građu. Donosi primjere za poznatije i učestalije sveze riječi pa tako i za *Majku Božju: Diva Marija, Gospoja, Blažena, Umiljena Diva Marija, Božja Mati, Nebeska kraljica* itd. Drugo veliko poglavlje knjige zove se *Stari hrvatski rječnici*, a najviše pozornosti pridaje se natuknici u Mikaljinu rječniku i imenima u starim hrvatskim dopreporodnim rječnicima. Prije dijela o natuknici u Mikaljinu rječniku i imenima dan je kratak pregled hrvatskih starih rječnika, od Vrančićeva do Lanosovićeve. *Osamnaesto stoljeće* naziv je trećeg velikog poglavlja koji čine frazeologija u djelima hrvatskih pisaca 18. stoljeća te frazeologija u pojedinim djelima poput Reljkovićevih *Ezopovih basni* i Velikanovićevih *Uputjenja*. Poglavlje obuhvaća i leksik Kačićeva *Razgovora*, ali i obrasce razgovora u Brlićevoj gramatici. Posebno je zanimljiv i dio o jeziku najstarijega hrvatskoga zapisnika Osijeka – općine Gornji grad 1771. – 1773. u kojemu možemo pročitati i razloge, za današnje shvaćanje smiješnih, tužbi. Tako je netko nekoga tužio zbog kvara što su učinile tuđe svinje. Ovdje donosimo transkripciju jedne zanimljive tužbe i odluke o tužbi:

„In plena sessione. Tužio gosp. Mikil Kecinger kontra Nike Peise da je išo Leder s Tobijom. I došli su kod zemlje Nikine. Tako je (bio?) tisan put i reko je Leder da se uklone s puta s talikami. A dite Nikino ni se tило. Tako reko je Leder ditetu uncvutom. Ditetu. Na ovi je istrko Niko i odgovorio Lederu da je sam uncvutom. Na ovo je Leder udario štapom jedanput i Niko Peiso istrko sikirom na Ledera Tobiju na put. A Leder uzeo motku i reko mu je: „Ako će sa sikirom biti, a ti odi ovamo.“: I na ovo svidoči Ivan Stifinović da je odgovorio Niko Lederu uncvunt.

Deliberatium

Budući vidivši Plemeniti magistrat, promišljajuć starost njegovu, tako kako gori rečeno svidočanstvo, vidi se da je zaslužio i batine. Tako oprašća mu se boj, nego ima ostati 24 sata u reštu o kruhu i vodi. Potli toga rečenog gosp. Ledera ima kući njegovoj s pandurom obići i oproščene moliti.“

Zadnje poglavlje obuhvaća prvu polovicu 20. stoljeća, a predmet su autoričina bavljenja leksikom u književnoznanstvenim i jezikoslovnim tekstovima te leksikom dječje književnosti.

Andrijana Štroliha

IZ JEZIČNE PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI VLASTE RIŠNER

Vlasta Rišner, *Iz jezične prošlosti i sadašnjosti*, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek, 2006.

Iz jezične prošlosti i sadašnjosti nova je knjiga dr. sc. Vlaste Rišner, sveučilišne profesorice na Filozofskome fakultetu u Osijeku. Knjiga je osobito vrijedan rad iz područja hrvatskoga jezikoslovlja. Usredotočena je na jezikoslovna pitanja i rasprave koje se odnose na razdoblje dalje (drugu polovicu 18. st. te 19. st.) i bliže jezične prošlosti (20. st.).

Knjiga se sastoji od dvaju, s obzirom na naslov, logički raspoređenih dijelova. Prvi se dio sastoji od pet strukturno sličnih rasprava, koje obrađuju jezična pitanja starijih razdoblja, tj. jezik druge polovice 18. te jezik 19. stoljeća. Na početku se svake rasprave donosi nekoliko osnovnih podataka o filologu ili književniku o kojemu se raspravlja. Autorica je u prvom dijelu knjige obuhvatila sljedeće filologe: Ivana Milčetića, Tomu Maretića, Dragutina Prohasku i Milana Rešetara, te književnika, a ujedno i jezikoslovca, Andriju Kačića Miošića. Naslov je prve rasprave *Jezik Andrije Kačića Miošića – što je staro, a što novo?* U radu su opisana fonološka, morfološka i sintaktička jezična obilježja Kačićeva *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga*. Posebna je pozornost posvećena morfološkim obilježjima *Razgovora ugodnoga* i to određivanjem i uspoređivanjem starih i novih padežnih nastavaka u dativu, lokativu i instrumentalu množine.

U raspravi *O jeziku Ivana Milčetića* raspravlja se o Milčetićevu poimanju književnoga jezika, o njegovu odnosu prema barbarizmima i osjećaju za jezičnu čistoću, odnosno o njegovome purističkom radu.

Treća se rasprava, *O Rešetarovu odmaku od hrvatskih vukovaca*, bavi Rešetarovim jezikoslovnim radom, koji je donekle različit od shvaćanja i učenja hrvatskih vukovaca. Rešetarova se izvornost očituje prvenstveno u razdvajanju književnoga jezika od narodnoga te suvremenim shvaćanjem jednosložne naravi odraza dugoga jata.

U *Tragom bilješke Tome Matića o Antunu Nađu* dokazuje se Matićeva briga o jeziku kroz urednički i priređivački rad. Osobito je, kroz prikaz prijepreporodnoga slavonskoga pisca Antuna Nađa, naglašeno Matićevo kritičko čitanje i priređivanje djela starih hrvatskih pisaca u Akademijinoj biblioteci *Stari pisci hrvatski*.

Posljednja rasprava, *Dragutin Prohaska između književne povijesti i jezikoslovlja*, pokušava ukazati na okolnosti vezane uz neobjavljivanje Prohaskine etimologijske rasprave *Bdinj i Gdinj* upravo zbog njegove prevelike kritičnosti prema stranoj etimologiji.

Drugi se dio knjige odnosi na suvremena jezična pitanja te obuhvaća tri naslova.

U radu *Od 18. stoljeća do suvremenoga jezika. Prijedlozi i prijedložni izraz* autorica daje opsežan pregled prijedloga i prijedložnih izraza u hrvatskome jeziku od Kačićeve pa sve

do suvremenih gramatika. Posebna se pažnja posvećuje prijedlogu *k*, prijedlozima *za*, *kroz* i *po*, te prijedlozima *od* i *pri*.

O značenju i uporabi vokativa u suvremenom hrvatskom jeziku rad je u kojemu autorica ukazuje na odstupanja od pravila o uporabi vokativnoga nastavka, koji propisuju gramatike, a koji se u posljednje vrijeme razlikuje od regije do regije. Navedeni zaključci potkrijepljeni su anketom provedenom u Zagrebu, Rijeci i Osijeku, a uz njih je i nešto više od 90 grafikona koji prikazuju rezultate ankete o vokativnim nastavcima provedene u tim trima hrvatskim gradovima.

Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću posljednji je naslov knjige *Iz jezične prošlosti i sadašnjosti*. Opisujući hrvatski jezični purizam, obuhvaća razdoblje od 1899. godine, kada izlazi Maretićev *Dodatak stilistici* iliti „*Antibarbarus*“, do 1999. godine i izlaska *Hrvatskoga jezičnoga savjetnika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Autorica u radu prikazuje kako različiti jezikoslovci o pojedinim savjetima raspravljaju na jednak način, no naglašava činjenicu da su neka jezična pitanja još uvijek otvorena te čine predmet rasprava.

Na kraju se knjige, uz popis literature i izvora, donosi i popis kratica te kratka bibliografska bilješka o autorici.

Knjiga *Iz jezične prošlosti i sadašnjosti* ima ponajprije znanstvenu i stručnu jezikoslovnu narav, vrijedno je djelo koje zbog svoje sadržajnosti i jasnoće predstavlja korisno gradivo studentima hrvatistike, ali i svima onima koji se profesionalno ili na bilo koji drugi način bave jezikoslovljem.

Andrijana Štrolika
SJEĆANJE NA STJEPKA TEŽAKA

Jedan od najistaknutijih hrvatskih jezikoslovaca, metodičara i teoretičara medijske kulture, prof. dr. sc. Stjepko Težak, rođen je 22. srpnja 1926. godine u Požunu nedaleko od Ozlja. Osnovnu školu je završio u rodnome mjestu. Školovanje je nastavio u Zagrebu, gdje je, na majčin nagovor, upisao Klasičnu gimnaziju na Šalati. Svećenički poziv napušta zbog ljubavi prema hrvatskomu jeziku i filmskoj umjetnosti te upisuje Filozofski fakultet u Zagrebu. Diplomirao je 1945., a doktorirao 1965. godine disertacijom *Ozaljski govor*. Radio je kao profesor po brojnim školama diljem Hrvatske sve do 1978. godine kada postaje sveučilišni profesor. Predavao je Metodiku nastave hrvatskoga jezika na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Predavao je i na Pedagoškoj akademiji, a istodobno je obnašao dužnosti dekana u objema ustanovama.

Autor je i suautor brojnih jezičnih udžbenika i priručnika za osnovne škole. Godine 1996. napisao je Metodički priručnik u dvama dijelovima za nastavnike i studente *Teorija i praksa u nastavi hrvatskoga jezika I, II*.

Zajedno je sa Stjepanom Babićem napisao *Gramatiku hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Stjepko Težak napisao je gotovo sva poglavlja te gramatike, osim *Uvoda*, *Tvorbe glasova*, *Glasova č i ć*, *Glasa dž*, *Glasa đ*, *Glasovne promjene ie-je-e-i*, *Tvorbe riječi* i *Reda riječi*. Već i sam podnaslov gramatike govori da ona nije udžbenik, nego jezični priručnik. Ta se gramatika pokazala iznimno praktičnom i jednostavnom, a o njezinoj uspješnosti svjedoči i njezinih dosadašnjih 15 izdanja.

Suautor je i Akademijine gramatike *Povijesni pregled. Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* iz 1991. godine, gdje je zajedno sa Slavkom Pavešićem i Stjepanom Babićem napisao poglavlje *Oblici hrvatskoga književnoga jezika* (morfologija), a sam je obradio imenice e-vrste. Godine 2007. izlazi drugo izdanje te gramatike pod nazivom *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*.

Trajni je spomen na sebe i svoje djelo ostavio u četirima knjigama jezičnih savjeta: *Hrvatski naš svagda(š)nji* (1990.), *Hrvatski naš osebujni* (1995.), *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni* (1999.) i *Hrvatski naš (ne)podobni* (2004.). Savjetnici su sastavljeni od tekstova objavljenih u *Školskim novinama*, časopisu *Jezik* te emisiji *Hrvatski naš svagdašnji*.

U tim je knjigama pokazao izniman osjećaj za jezične probleme i jezičnu čistoću. Osim što je pisao o dvojbena pravopisnim pitanjima, raspravljao je i o tuđicama i o posuđenicama. Jezičnim je savjetima, osim gramatičke i pravopisne razine obuhvaćao i sociolingvističku, povijesnojezičnu, komunikacijsku i kulturološku razinu. Cilj je tih savjetnika prvenstveno pridobiti čitatelja za promišljanje o jeziku kako bi se svjesno odlučili za ponuđeni i preporučeni jezični savjet. Težakove su savjetničke knjige lako čitljive, zanimljive i pristupačne ne samo jezičnim stručnjacima, već i laicima.

Uz jezična pitanja, Stjepko se Težak aktivno bavio i filmom u nastavi hrvatskoga jezika. Bio je jedan od glavnih inicijatora i provoditelja uvođenja medijske kulture kao obveznoga nastavnog sadržaja u svim osnovnim i srednjim školama te fakultetima. Zbog te ga je inicijative Hrvatsko društvo filmske kulture nagradilo nagradom „Vladimir Vuković“ za životno djelo.

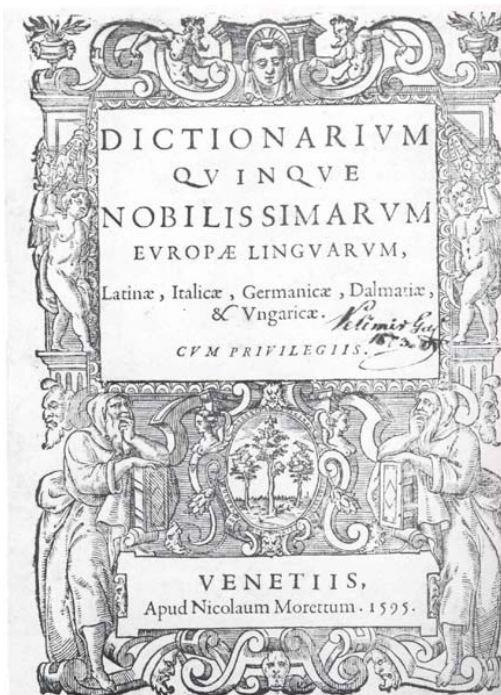
Osim što je bio dopisni član HAZU-a, jedno je vrijeme bio i pomoćnik ministra kulture. Godine 1998. godine izabran je za predsjednika Hrvatskoga filmskoga saveza i tu je dužnost obnašao do 2002. godine. Iste je godine (1998.) odbio mjesto predsjednika Matice hrvatske. Stjepko je Težak bio dugogodišnji urednik dječjega časopisa *Modra lasta*, a uredio je i priredio brojne knjige (*Šaljive narodne priče*, *Šaljive narodne pripovijetke* i dr.). Svoje je članke i studije objavljivao u gotovo svim književnim, metodičkim i jezičnim časopisima u Hrvatskoj: *Filologija*, *Jezik*, *Croatica*, *Radovi Zavoda za Slavistiku*, *Suvremena metodika*. Stjepko je Težak umro 1. kolovoza 2006. godine, u 81. godini života. Svojim je jezikoslovnim djelovanjem ostavio neizbrisiv trag u hrvatskome jeziku i tugu u srcima onih koji su se obrazovali prema njegovim udžbenicima.

*Rad s opširnim biografskim i bibliografskim podacima *U spomen, Stjepko Težak* Dunje Pavličević-Franić objavljen je u časopisu *Jezik*, god. 53., br. 4., str. 121.-128., Zagreb, 2006.

Prije 390 godina umro je autor prvoga hrvatskog tiskanog rječnika, Faust Vrančić. Faust Vrančić bio je istraživač, učenjak, mislilac i vizionar⁵⁵. Rođen je 1551. godine u Šibeniku. Kao dijete je otišao iz Šibenika i nastavio se školovati kod očeva brata Antuna Vrančića. U članstvo bratovštine sv. Jeronima primljen je 1575. godine. Studirao je filozofiju, matematiku i mehaniku u Padovi i Veneciji. Boravio je i djelovao u Rimu, Beču i Pragu. Suradivao je s istaknutim astronomima Tychoom Bracheom i Johannesom Keplerom. Pred kraj života boravio je u Veneciji baveći se znanstvenim radom. Umro je 1617. godine u Veneciji, a pokopan je, prema želji, u rodnome kraju⁵⁶.

Osim što je poznat po djelu *Machine novae (Novi strojevi)*, u kojem crtežom i opisima anticipira mnoge buduće tehničke izume, nama je, kao jezikoslovcima, posebno zanimljiv kao autor prvoga hrvatskog tiskanog rječnika. U djelu *Machine novae* Vrančić je opisao 56 različitih uređaja i tehničkih konstrukcija popraćenih slikama velikoga formata i komentarima na latinskome, talijanskome, španjolskome, francuskome i njemačkome jeziku.

Vrančićev rječnik *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae (Rječnik pet najplemenitijih europskih jezika latinskoga, talijanskoga, njemačkoga, hrvatskoga i mađarskoga)* tiskan je 1595. godine u Veneciji. To je prvi hrvatski samostalno tiskani rječnik⁵⁷. Kompozicija je rječnika sljedeća: posveta Alfonsu Carrilli, predgovor, pjesma Hieronimusa Arconatusa, glavni dio rječnika⁵⁸. U posveti naglašava kako je djelo napisao u kratkom roku prije mnogo godina. Osobito je zanimljiva Vrančićeva izjava da je djelo želio posvetiti princu Transilvanije, ali da je zamisao napustio smatrajući nepristojnim tako beznačajno djelo

⁵⁴ Rad je pisan 2007. godine

⁵⁵ Horvat, Vladimir. *Faust Vrančić i isusovci Alfonso Carrilli i Bartol Kašić* u: *Zbornik o Faustu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti*. Šibenik, 12.-14. rujna 1995., Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 2001., str. 7.

⁵⁶ Dodatak, u: Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae & Ungaricae*, VI. izdanje, pretisak prema izvorniku iz 1595. godine, Novi Liber, Zagreb, 1992., str. 134.

⁵⁷ Kolenić, Ljiljana. *Riječi u svezama: Povijest hrvatske frazeologije*. Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek 2006., str. 49.

⁵⁸ Fazekas, Emese. *Petojezični rječnik Fausta Vrančića, jedna od prvih jezikoslovnih ravnica* u: *Zbornik o Faustu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti*. Šibenik, 12.-14. rujna 1995., Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 2001., str. 41.

posvetiti velikomu vladaru.⁵⁹ Riječi je slagao u pet stupaca. Natuknička je strana latinska, a natuknice su poredane abecednim redom. Narječna je stilizacija hrvatskoga jezika uglavnom čakavska, ali ima i riječi iz štokavskoga i kajkavskoga narječja⁶⁰. Tim je rječnikom Faust Vrančić stekao velike zasluge i posebno mjesto u hrvatskome jezikoslovlju.

---

⁵⁹ Fazekas, Emese. *Petojezični rječnik Fausta Vrančića, jedna od prvih jezikoslovnih riznica u: Zbornik o Faustu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti*. Šibenik, 12.-14. rujna 1995., Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 2001., str. 42.

⁶⁰ Kolenić, Ljiljana. *Riječi u svezama: Povijest hrvatske frazeologije*. Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek 2006., str. 49.

POVODOM 190.⁶¹ GODIŠNJICE SMRTI JOAKIMA STULLIJA

Joakim Stulli Stulić rođen je u Dubrovniku 11. travnja 1729., a umro je 12. travnja 1817. Poslije osnovnoga školovanja u rodnome gradu, pohađao je isusovački kolegij, a potom je nastavio filozofsko-teološki fakultet u samostanu Male braće. Studirao je bogoslovlje u Rimu. U Dubrovniku oko 1760. započinje leksikografski rad kojemu će posvetiti više od pola stoljeća.

U početku svoga leksikografskog rada služio se rječnikom Ardelija Della Belle, leksikografskim nastojanjima u dubrovačkoj «Akademiji ispraznijeh» te Torinskim rječnikom, najboljim talijanskim akademskim rječnikom osamnaestoga stoljeća. Građu ispisuje iz književnih djela i usmenih izvora. Za vrijeme boravka u Rimu, Mlećima i Beču početkom sedamdesetih godina Stulli je počeo tražiti novo gradivo i pogodnu tiskaru. U potrazi za mecenom i tiskarom putovao je u Beč i Češku. Dopršivši posao početkom 1783. godine obratio se češkoj dvorskoj kancelariji kako bi se ustanovilo je li djelo dobro napravljeno.

Kako je Stulli pisao dubrovačko-dalmatinskim slovopisom, 1785. u Beču je zasjedalo posebno carsko povjerenstvo u kojem su bili Antun Mandić, Joso Krmpotić i Marijan Lanosović koji su se odlučili za slavonski slovopis. Kada su svladane sve jezične, slovopisne, novčane i tiskarske zaprjeke počelo je objavljivanje pa je tek 1801. u Budimu objelodanjen prvi dio rječnika *Lexicon Latino-italico-illyricum*. Sva tri rječnička dijela obuhvaćaju 4 271 stranicu, a samo *Rječosložje* sadržava oko 80 000 leksičkih jedinica obrazloženih brojnim citatima, frazama i uzrečicama. Rječnik sadrži čakavizme i kajkavizme, a pridodano mu je mnoštvo staroslavenskoga leksika, slavenizama, polanizama, bohemizama, rusizama. Drugi je dio objavljen četiri godine poslije (1805.) u Dubrovniku (*Rjecsosloxje u komu donosuse upotrebljnia, uredna, mucsnia istieh jezika krasnoslovja nacsini, izgovaranja i prorjecsja*), a treći dio u Dubrovniku 1810. (*Vocabolario italiano-illirico-latino*).

Mnogi hrvatski leksikografi, poput Bogoslava Šuleka, Ivana Broza i Otona Ivekovića, služili su se ovim rječnikom. Stullijev je rječnik vrijedna riznica hrvatske leksičke građe i svakako najopsežnije djelo starije i među opsežnijim djelima ukupne hrvatske leksikografije.

---

⁶¹ Rad je pisan 2007. godine

170 GODINA OD OBJAVLJIVANJA KRISTIJANOVIĆEVE GRAMATIKE

Ignac Kristijanović (Ignjat, Ignaz Kriztianovich) jedan je od najvećih boraca za svoj materinji jezik. Taj jezikoslovac, pisac, kanonik i prevoditelj rođen je 1796. u Zagrebu, gdje je i umro 1884. godine. Posao je kanonika obavljao u Zagrebu, a pisao je stihove i spise pobožnoga i poučnoga sadržaja. Osobito se ističu njegova dva kajkavska molitvenika: *Pomochnik betegujučeh y vumirajučeh*, objavljen u Zagrebu 1832., te *Zlati oltar za kerščenike katolike koji žele vu duhu i istini Boga moliti*, objavljen 1848., također u Zagrebu. Kristijanović je i pokretač i izdavač kalendara *Danica zagrebačka*, koji je izlazio od 1834. do 1850. godine, a u prilog njegovoj svestranosti ide i u rukopisu ostavljena drama *Vladimir, kralj hrvatski*. Na kajkavski je preveo i Ezopove basne (izlazile su u *Danici zagrebačkoj* i u zasebnoj knjizi *Ezopuševe basne pohrvačene*) dajući tako značajan prilog i hrvatskoj književnosti.

Kao gorljivi zagovornik svoje materinje kajkavštine, na njemačkome je jeziku prije stotinu i sedamdeset godina napisao gramatiku kajkavskoga narječja *Grammatik der kroatischen Mundart* objavljen u Zagrebu 1837. godine. Njome nastavlja i nadograđuje slovničarsku tradiciju ugledajući se, između ostalih, na Vitkovića i Relkovića koje u uvodu gramatike i izrijekom spominje. Ipak, na prvu stranicu *Grammatik der kroatischen Mundart* stavlja natpis kako je ta slovnica «neu bearbeitet». U drugome je dijelu, naslovljenome *Von den Redetheilen der kroatischen Sprache*, usporedno dao nazive vrsta riječi na kajkavskome i njemačkome.

1840. godine uz gramatiku objavljuje i aneksni kajkavsko-njemački rječnik *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart enthalt eine Sammlung der nothwendigsten Wörter in der Kroatisch-deutschen und deutsch-kroatischen Mundart*.

Odabir svećenstva i jezikoslovlja kao životnih preokupacija kod Kristijanovića je obiteljski utemeljen: već je njegov ujak, stenjevački župnik Tomaš Mikloušić, kao kulturni radnik skrbio o kajkavskoj pisanoj baštini.

Veliki idealist, branitelj kajkavskoga narječja kao književnoga jezika i žestok protivnik iliraca, pružao je veliki otpor štokavštini i novomu pravopisu. U svojoj je *Danici zagrebačkoj* nakon Gajeve reforme uveo novi pravopis, ali je i dalje pisao kajkavski. Isprva je bio smatran protivnikom jezičnoga razvoja i snažnim neprijateljem ilirizma te se njegov rad osporavalo i javno napadalo, dok ga se kasnije smatralo tek bezopasnim nostalgičarem, a na njegovo se njegovanje kajkavštine počelo gledati sa simpatijama.

Djelo je toga kajkavca od velike važnosti za hrvatsku jezičnu povijest, a njegova je gramatika posljednja kajkavska gramatika.